CHRISTIANÆ PIETATIS PRIMA INSTITUTIO.

Ad usum Scholarum *Latine Scripta.*

LONDINI,
Typis *Tho. Roycroft*, pro Societate Stationariorum, 1670.

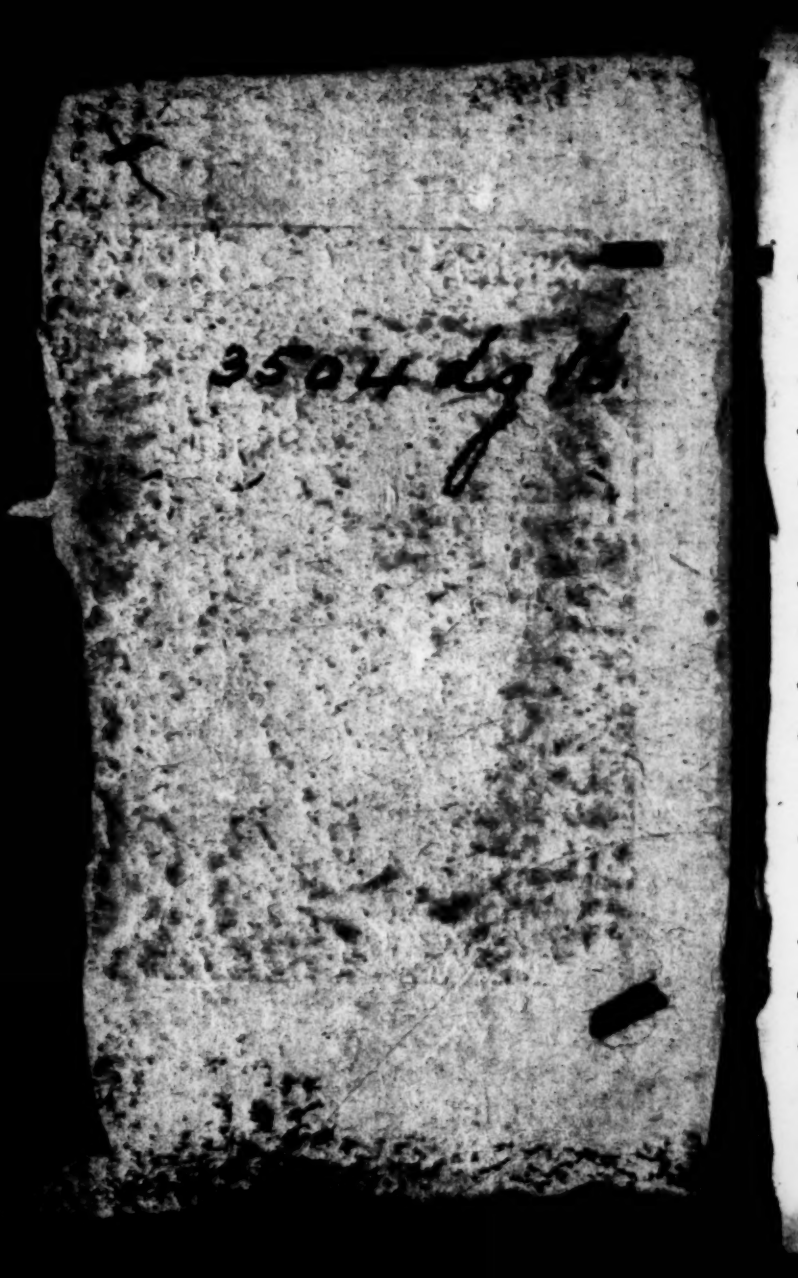

3504 dg lb.

CHRISTIANÆ PIETATIS PRIMA & INSTITUTIO.

Ad usum Scholarum *Latine Scripta.*

LONDINI,
Typis *Tho. Roycroft*, pro Societate Stationariorum, 1670.

BRITISH MUSEUM

Reverendiſſimis in Chriſto patribus ac Dom. MATTHÆO Archiepiſcopo *Cantuarienſi*, EDMUNDO Archiepiſcopo *Eboracenſi*, EDWINO Epiſcopo *Londinenſi* aliiſque reverendis Patribus, Epiſcopis Eccleſiæ *Anglicanæ*, vigilantiſſimis fideliſſimiſque Paſtoribus.

CUM *Seculi hujus ad interitum jam ruentis mores perditos, & corruptelis omnibus depravatiſſimos, non ſine acerbiſſimo animi dolore mecum ſæpe conſidero; animadvertamque diuturnam peccandi conſuetudinem hominum mentibus quaſi callum quoddam ita obduxiſſe, ut neque virtutibus præmia, neque ſupplicia vitiis ſempiterna, divinis propoſita legibus, ullam jam vim vel ad cohortandum, vel ad deterrendum habere videantur: in eam tandem cogitationem venio, ut aut nullam prorſus ſpem oſtendi, fore aliquando melius, aut ſiqua eſt etiam nunc reliqua, eam in ſancta pueritiæ atque ineuntis adoleſcentiæ inſtitutione & diſciplina omnino repoſitam eſſe exiſtimem. Nam teneri illi & flexibiles animi, non ſolum quocunque torqueas trahiſve, ſed quocunque etiam vel leniter ducas, ſequentur; atque ut voles flecti, arbitrioq; fingi poſſunt: & quia ſunt ab omni hactenus ſcelere vacui atque integri, nonnihil in illis loci ſalutaribus adhuc monitis, conſiliiſque patet.* Quæ cogitatio, *Patres in Chriſto Reverendiſſimi, in eam me mentem impulit, ut ad primam illam Chriſtianæ pietatis inſtitutionem puerilem Latine ſcribendam me applicarem: eamque variis tractatam modis, hoc quidem libello verbis tantummodo neceſſariis & propriis breviter comprehenderem; altero*

vero libro, eandem aliis verbis luculentioribus & pluribus copiosè explicarem: ut & illi qui brevitati studem, & qui ubertate etiam orationis delectantur, ad sua utrique ingenia sensusque apta & accommodata inveniens, voluptate aliqua ad legendum invitarentur. Cura etiam mihi magnæ fuit, ut brevitate usus, plane tamen & perspicue dicerem, & in illa rursus ubertate, ne insolentius copia abuterer.

Cum enim Latine vel intelligere in aliqua laude, loqui etiam in magna poni soleat, tamque multi ejus linguæ studio inflammentur, puerique ob eam causam doctis hominibus in disciplinam tradantur: hanc oblatam occasionem putavi, quia, interea etiam dum aliud agunt, vera pietas quæ est ante omnia expetenda, tenellis mentibus instillaretur. Cum vero multos valde pœniteat ita se pueros Latine didicisse ut cum loqui ea lingua aut scribere velint, sibi ipsi plerumque diffidant: ut ea molestia quæ me etiam (non tam mea tamen, quam illorum, quos aliquando instituì, causa) sæpe saue ac graviter torsit, alios liberarem; diligentiam quantam potui maximam adhibui, ut emendata esset oratio & pura: & ut neque in simplicibus verbis, quod non esset Latinum, neque in conjunctis, quod non esset consentaneum, jure vituperaretur. Nam quæ verba per religionem mutare non licet, ea sunt in fine majoris libri notata.

Has institutiones Latine à me scriptas amici duo mei (homines docti) alter in sermonem vulgarem nostrum, ut omnibus scilicet essent communes; alter in studiosorum gratiam, Græce etiam converterunt. Omnibus quidem nobis mens eadem, idem erat propositum, ut quamplurimis videlicet plurimum prodesse enitteremur. Unde enim potius Anglice primum legere discent pueri nostri, quam ex libello, qui pietate etiam teneros interim animos imbuat? Et revera si quisquam, vel puer, vel adolescens ista Anglice reddita diligenter legat; præterquam quod Christianæ religionis summam dilucide explicatam & intelligere facile, & ediscere etiam, si velit, haud difficulter possit; quod est certe in lucro vel maximo

me ponendum: eadem etiam opera sermonem vulgarem nostrum & pronuntiare rectius, & scribere emendatius addiscet: quod commodum aspernandum non esse, ex multorum sermonem Anglicum loquendi scribendiq; vitiosa atque corrupta consuetudine, ipsa propemodum est luce clarius. Jam vero unde potius ordientur prudentes & pii doctores prima Latine loquendi elementa puerio tradere, quam à pio aliquo parvoque & facili Latino libello, cujus sententiam, ut Anglice jam antea lecti, teneant; atque ita partim recognoscentes, partim etiam discentes, rerum pariter optimarum memoriam renovent, & verborum etiam novitate delectentur: Hoc vero libello semel perlecto, pueri, qui aliquo Latine loquendi studio teneri jam incipient, quæ angusto sermonis genere contracta prius legerant ad eadem etiam ratione copiosa uberius & fusius, alioque exprimendi atque eloquendi genere explicata cognoscendum, sua sponte sine monitoris præcepto festinabunt.

Deinde, postquam istis diligenter legendis, atque inter se comparandis aliquos in lingua Latina progressus fecerint, ut certe facient; haud minore jam eadem etiam Græce scripta legendi cupiditate ardebunt; ut illis discendi, præceptoribusque docendi non labor jam, sed voluptas sit futura. Hæc ratio docendi discendique, & res easdem aliis atque aliis verbis, quam maxime fieri possit lectis explicandi, Græcaque cum Latinis conjungendi, M. Ciceroni visa est aptissima esse atque utilissima adolescentibus, in quibus ubertatem se efferre voluit. Hac ille ratione eam Latini & Græci etiam sermonis copiam, varietatem, facultatem, facilitatem, proprietatem, elegantiam quibus longe multumque cæteris omnibus omnium ætatum hominibus antecelluit, consecutus & adeptus est.

Et ut eo aliquando perveniam, quo maxime & directe hoc meum spectat institutum, non tantum juventus nostra assiduis istis animorum, ingeniorum, linguarum exercitationibus, à prima pueritia, ad ineuntem usque progredientemque adolescentiam assuefacta à desidia,

malorum omnium matre, arcebitur; verum etiam Christiana pietas, quæ est virtutum omnium fundamentum, iisdem occasionibus toties repetita, altissimas in teneris illorum animis radices aget; quæ mirifice etiam confirmabitur, si vel sua ipsi voluntate, vel præceptorum monitis diligenter exquirent, quæ sint in illis institutionibus de pietate nostra tradita, quibus ea sacrarum literarum fundamentis nitantur. Quod ut sine ullo pene labore tædiove præstare possint, appositæ ubique in conspectu notæ facilem ipsis compendiariamque viam ostendunt. Fieri vero non potest, quin de tremenda divini numinis majestate, potentia, justitia, ejusque rursum paterna in suos per Christum bonitate, benignitate, beneficientia, & de tota religione Christiana, assidue audiendo, legendo, repetendo, meditando, ea ætate quæ est ad optima quæque opportunissima: fieri, inquam, non potest, quin & Dei metum atque reverentiam (quæ jam ex hoc mundo pene profligata esse videtur) ejusque etiam amorem, atque illi placendi, vitaque cum virtute degendæ studium, in auribus, oculis atque animis suis ita penitus designant, ut nulla unquam vi labefactari, aut oblivione deleri posse confidam. Hæc est summa consilii mei; hæc me ratio impulit, ut laborem mihi non necessarium, studiosis adolescentibus, ut spero, utilem susciperem. Hujus, ut omnis mei otii pariter atque negotii, rationem vobis reddendam esse existimavi, Patres in Christo Reverendissimi, quorum ego pietatem, sapientiam, doctrinam, autoritatem, ut debeo, plurimi facio, benevolentiaque & grata memoria atque honore merito prosequor.

Vestri studiosissimus

observantissimusque,

ALEX. NOWELLUS.

RELIGIO CHRISTIANA.

Verbum Dei. Testamentum.

Magister. Auditor.

NArra mihi, mi fili, quam religionem colis?

A. Eandem illam quam Christus Servator noster docuit; unde Christianus nominor, & ita revera me esse confido. Act. 11. 26.

M. *Quænam est Christiana pietas?* Matth. 4. 10. Joan. 4. 24.

A. Pietas Christiana est divini numinis sancta veneratio & obtemperatio legibus illius.

M. *Unde est ejus intelligentia capienda?* Joan. 5. 39. Act. 17. 11. 1 Tim. 3. 15. 16, 17.

A. Ex verbo Dei, quod veteris novique Testamenti libris explicatur.

M. *Cur verbum Dei, vocabulo* Testamenti, *nominatur?* Joan. 4. 25. Gal. 3. 15 17. Gal. 1. 8, 9. Deut. 4. 2. Isa. 8. 20.

A Quia divina voluntas de rebus expetendis fugiendisque, in eo perfecte atque immutabiliter continetur, à qua ullam in partem non est deflectendum.

M. *Qua ratione modoque divinæ voluntatis, in ejus verbo explicatæ, perquirenda est cognitio?* Joan. 5. 39. Act. 17. 11.

A. Assidua divini verbi lectione atque meditatione, aut attenta ejus, ab aliis lecti pureque explicati, auditione.

M. *Satin' id est?* 1 Cor. 1. 21. & 3. 7. Psal. 119. 33. 34. 35.

A. Quia mortalium nemo divinæ sapientiæ, in ejus verbo reconditæ, scientiam ingenio industriave suapte consequi potest; à Deo precari sedulo

vehementerque debemus, ut per Spiritum sanctum suum, mentes nostras sacri verbi sui cognitione, fideque, & voluntati ipsius, in eodem illustratæ, parendi studio ardenti imbuere velit.

M. *Quæ sunt divini verbi partes præcipuæ?*

A. Lex, & Evangelium.

Joan. 1. 17. Luc 16. 16. Act. 13. 39. Rom 6. 14. 15 Mar. 22. 37, 39. 40. Luc. 10. 27 28 Rom. 10. 5. Gal. 3. 10.

M. *Hæc duo, alterum, ab altero, quomodo discernuntur?*

A. Lex ad omne nos officii munus instruit, tam pietatis erga Deum, quam charitatis in proximum; utque utrique illud præstemus, summo studio præcipit; & Legi parentibus vitam promittens sempiternam, æternam mortem ejus ruptoribus minitatur.

M. Evangelium vero quid?

Mat. 1. 15. Luc. 5. 32. Joan. 1. 17. Act. 2. 38. 39. & 13. 33. 36. Rom. 13. 16. & 6. 14. 15.

A. Evangelium nobis confirmat Deum, per fidem in Christum, illis qui contra Legem commiserunt, misericordem se præbiturum, ignoturumque, modo animi dolore, quod eum offenderint, afficiantur, & seipsos reprehendentes, corrigere atque emendare studeant.

M. *Quot partibus constat vera religio?*

A. Religio, perinde ac verbum Dei, ex quo tanquam ex fonte profluit, duas habet partes.

M. *Quænam illæ sunt?*

Joan. 14. 15. 11, 23. 24. Rom. 10. 5. 8.

A. Obedientia, quam Lex imperat; & fides, quam Evangelium requirit.

M. *Verum majoris perspicuitatis gratia, in plura te membra religionem partiri velim.*

Mar. 1. 5. Rom. 1, 5 16. Joan. 14. 15. 21, 23 24. Mar. 16. 16. Act. 2. 21. Rom. 10. 12. 13. Gal. 3. 10.

A. Videor mihi non inepte quatuor has, ut principes veræ religionis partes, posse recensere; obedientiam, fidem, invocationem, & sacramenta.

M. *Age ergo, de istis quatuor, ut ea ordine recitasti, te interrogabo. Et quoniam vera obedientia, quæ prima pars est, ad regulam divinæ Legis sit dirigenda, necessario primum intelligendum est, quid de Lege Dei sentias?*

Exod. 34. 28. 29.

A. Legem Dei duabus expressam Tabulis justi-

liæ

tiæ normam esse perfectissimam arbitror, recta imperantem, vetantemque contraria. Psal. 19. 6. 7. 8. 9. 10.

M. *Prior Tabula quæ tractat?* Exod. 20. Deut. 5.

A. Debita Deo pietatis officia tradit, quatuorque prima præcepta in ea continentur. Isa 3 . .21. Mat. 22. 36. 37. &c.

M. *Secunda quæ docet?*

A. Ad Charitatem, mutuaq; inter homines officia instituit, ad quam reliqua sex præcepta pertinent: ita Lex universa decem omnino præcepta complectitur, ex quo fit, ut *Decalogi* nomine appelletur. Mat. 19. 18. 19. & 22. 39. 40. Exod. 34. 28. Deut. 4. 13.

M. *Quod est primæ Tabulæ præceptum primum?*

A. Deus sic est elocutus. *Audi Israel: Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi ex domicilio servitutis Ægyptiæ; Non habebis deos alienos coram me.* Exod. 20. 2. 3 Deut. 5. 5. 6. 7

M. *Quare nos primum commonefacit se Dominum Deum nostrum esse?*

A. Illis verbis ejus immensa infinitaque majestas, potentia & bonitas explicantur; nosque pariter parendi summa necessitate astringimur, nisi & contra potentissimum repugnare, & in benignissimum beneficentissimumque ingrati esse velimus. Esai. 10. 12. 13. Mal. 1. 5. 6.

M. *Quid est quod edicit nobis,* Ne habeamus deos alienos coram se?

A. Idololatria omnis his verbis prohibetur ac damnatur.

M. *Quid est Idololatria?*

A. Rebus ullis conditis divinum cultum tribuere; aut in illis, ut Diis quibusdam, fiduciam perfugiumq; habere: quod patrare scelus esset maxime detestabile. Ipsius enim solum majestati divini honores, ipsius bonitati singularis ille noster amor debetur: ad illius opem confugere, ab illo in terroribus periculisque omnibus opem atque auxilium petere & expectare, illius benignitati nos nostraque omnia debere, gratis animis agnoscere, ingenueque confiteri oportet. Psal. 115. 8. 9. Mat. 4. 10. Deut. 10. 12. 13. & 20. 21. Mat. 22. 37. Psa. 50. 14. 15. 23. Psa. 79. 13. & 95. 6. 7. & 100. 1. 2. 3. Joan. 3. 27. 1 Cor. 4. 7. Jac. 1. 17.

M. *Suprema illa verba,* coram me, *aut,* in conspectu meo, *quid sibi volunt?*

Psal. 7. 9. & 33. 13. 14. Isa. 29. 15. Mat. 5. 8. & 15. 8.

A. Nihil tam penitus obſconditum eſſe, aut in occulto latere, quin Deo notiſſimum ſit, atque apertiſſimum; & proinde non voce, manifeſtiſque ſolum vitæ actionibus, atque externa ſpecie, ſed intima etiam atque ſincera puræ mentis ſanctitate, Deum, illumque, unum, & præterea neminem, pie colendum eſſe atque venerandum.

M. Summatim expone, quos maxime putes in hanc legem peccare.

Lev. 19. 31. Isa. 8. 19. & 47. 9 Deut. 18. 19. 20. Mat. 15. 2, 3, 6, 9.

A. Idololatræ (ut dixi) omnes, omnes arioli, augures & conjectores, incantatores, venefici, magi, ſagæque omnes, omneſque qui ad illos deferunt, illiſve fidunt. Prophetæ item mendaces omnes, qui falſa vanaque docent. Præterea, qui verbo Dei abutuntur, aut maximam illi fidem non habent, nec illius monitis, ſed inanibus ſuis ſomniis aut conjecturis ducuntur. Denique, qui res ullas conditas ſupra, aut æque atque Deum conditorem metuunt, amant, aut magnificiunt: hi omnes hiſque conſimiles univerſi hanc legem violant.

M. Recita jam præceptum ſecundum.

Exod. 20. 4, 23. Levit. 26. 1. Deut. 4. 15. 16 17, 18, 19. Isa. 40. 18. & 44. 9, &c.

A. Signum ſculptile, aut ſimulachrum ullius rei quæ aut ſupra in cœlo, aut infra in terra, aut in aquis infra terram ſit, non effinges. Ea non veneraberis, neque coles: nam ego ſum Dominus Deus tuus zelotypus, qui parentum iniquitatem etiam in liberis vindico, ad tertiam uſque quartamque progeniem oſorum mei; clementiaque utor ad milleſimam uſque progeniem, erga mei amantes, meaque præcepta conſervantes.

M. Videri poſſit hac lege pictorum fictorumque artificia condemnari, ita ut fas non ſit ullas omnino imagines habere.

Mat. 22. 20, 21, 36, 37.

A. Nequaquam, in prima enim hac tabula minime de rebus artificioſis, quæ ad humanos civileſque uſus expetuntur, ſed de iis tantum, quæ ad Dei cultum pertinent, agitur.

M. Quænam eſt igitur hujus præcepti ſententia?

4. Hoc

A. Hoc secundo præcepto prohibet Deus, primum, ne imagine ulla ipsum imitari, vel adumbrare, quærere, aut colere conemur. Secundo, ne simulachra ipsa veneremur, aut illis quoquo modo ad Idololatriam aut superstitionem abutamur, interdicit: verum ut Deum solum, non ad nostrum arbitrium libidinemque, sed pura atque integra mente, vereque, quemadmodum nobis suo ipsius verbo præscriptum est, colamus & veneremur. Isa.40.18,&c. Deu. 5.8,9. Psal.97.7. Isa.44.17.

M. *Quam ob causam Deum corporea spectabilique forma effingere nefas est?*

A. Quia corporea, infirma, inanima, vanaque effigies aut imago nullam cum Deo, qui spiritus est immortalis, infinita, immensa, incomprehensibili magnitudine, majestateque, communitatem habere, nec ullam ejus similitudinem speciemve gerere potest. Psa.113.4.5. & 115.3.4. Isa.40.18.&c. Joan 4.24. Rom. 1.20. 23.

M. *Quemnam colendi morem hic condemnat?*

A. Cum precationi usuri, nos ad simulachra vertimus, supplices nos coram illis abjicimus, nudato capite aut alia significatione illis honorem tribuimus, perinde quasi Deus in illis nobis præsens adesset. Lev.26.1. Deut.4.19. & 5.9 Psa. 97.7. & 115.8. Isa 44.17. Act.7.41.

M. *Clausulam huic præcepto additam repete.*

A. Nam ego (*inquit*) sum Dominus Deus tuus Zelotypus, qui parentum iniquitatem etiam in liberis vindico, ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei. Exod 20.5. Deut. 5. 9. & 6.15. Psa. 78. 58.

M. *Quamobrem hæc commemorat Deus?*

A. Dei atque Domini vocabulis sese nuncupans, etiam atque etiam monet, ut tum ad majestatem, tum ad benignitatem suam, sicuti ante dictum est, respectum habentes, ad ipsius arbitrium nos totos accommodemus Zelotypiæ vero nomine declarat, participem aut consortem secum venerationis suæ se nullo modo tolerare posse. Deut.10.12,13. 1 Reg.18. 39. Mal.1.5,6. 1 Tim.6.15,16. Exod.34.13. 14. Isa.42.8.

M. *Ecquid præterea additum ad prohibendam Idololatriam?*

A. Quo

Exod. 34.7. Isa. 14.20,21. *A.* Quo nos magis ab Idololatriæ peccato, quod tam vehementer detestatur, refrænet, minatur se non in maleficos tantum, sed in eorum etiam liberos posterosque vindicaturum esse.

M. Perge porro quod reliqui est in hac lege explicare.

Deut. 5.10. Exod. 34.6,7 *A.* Quemadmodum Deus graviter minando terret, ne ipsius voluntate repugnare audeamus; ita prolixus adhuc de sua clementia bonitateque promittendo, nos ab sibi parendum allicit: confirmans cum iis omnibus, qui se amant suisque præceptis obsequuntur, tum ipsorum etiam posterorum multis millibus, misericordiam se singularem esse impertiturum.

M. Quum antea ultionem tertiæ aut ad summum quartæ generationi denuntiet; quid est, quod hic clementia sua aliquot millia comprehendat?

Psa. 30. 2,5. & 138. & 145.3. Isa. 54.7.8.10. *A.* Ut demonstret ad facilitatem se beneficientiamque, quam ad acerbitatem atque asperitatem impendio magis esse propensum.

M. Perge jam ad tertium mandatum.

Exod. 20. 7. Lev. 19.12. *A.* Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis: neque enim sinet impunitum Dominus qui ejus Nomen inaniter adhibuerit.

M. Quid est inaniter usurpare Nomen Dei?

Isa. 52.5 8.9 Lev. 19.12. Act. 19. 13. 1 Tim 1.1. Matt. 5.33.34 Psal. 113.1,2 *A.* Eo ad blasphemiam, incantationem, veneficium, execrationem, perjurium, aut ad temerarium, inconsultum, vel non necessarium jusjurandum abuti: Deumve, nisi justa de causa, magnaque adhibita reverentia, vel semel nominare.

M. Non potest ergo Dei Nomen in jurejurando recte adhiberi?

Exod. 22.11. Jos. 2. 12. Psal. 15.4. & 63.11. 2 Cor. 1.23. Heb. 6.6. *A.* Potest perfecto, cum gravi de causa jusjurandum juramus, ut aut vero testimonio confirmemus, præcipue legitimæ alicujus potestatis accitu ad id evocati: aut ob alias res magnas atque graves, ut vel Deo suus honos atque gloria conservetur, aut cumulatius etiam augeatur & amplificetur, vel hominum inter homines conjunctio bene-

vo-

volentiaque retineatur. Hujusmodi aliqua oblata occasione, sacramento contendere licebit, veneran. do verendoque Dei tantum nostri, non ullius cujusquam alterius, nomine adhibito.

M. *Quid deinceps in lege est?*

A. Neque enim impunitum *(inquit)* sinet Dominus, qui nomen ejus inaniter adhibuerit. Exod.20.7. Lev.19.12.

M. *Cur in divinum Nomen injuriosis peculiares hic minæ proponuntur?*

A. Ostendere voluit quanti nominis sui decus æstimaret; ut impendentem vindictam cernentes, eo studiosius ne injuriam illi faciamus, caveremus. Ieu.19.1. Ezec.20 9.14

M. *An ergo nefas esse putas divorum aliorumve hominum, aut rerum nomina in sacramento interponere?*

A. Omnino: jusjurandum enim dare idem est, atque eum, per quem juramus, & veritatis testem, & si pejeremus, perjurii nostri ultorem, punitoremque constituere: quam laudem intelligendi vindicandique maleficia omnia, divinæ solum sapientiæ atq; majestati debitam, aliis personis rebusve impertire immane scelus esset. Exod.22.11. Psal.63.11. Heb.6.16. Deut.6.13. & 10.20. Jos.23.7.

M. *Recita jam proximum præceptum.*

A Præceptum quartum, quod & primæ tabulæ est postremum, sic habet; Diem Sabbati sancte agere memento: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo vero die, quod est Domini Dei tui Sabbatum nullum opus facies, nec tu, nec filius tuus, nec filia tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, neque jumentum tuum, neque apud te degens peregrinus: nam sex diebus perfecit Deus cœlum & terram, & mare, & quicquid in illis continetur; septimo quievit. Itaque diem Sabbati sacrum, sibique dicatum esse voluit. Exod.16. 23. & 20.8,9,10, 11. Lev.23.3. Deut.5.12. 13,14.15. Ezec.20.12. Gen.2.1,2,3. Heb.4. 9.10

M. *Sabbati vocabulum quam habet significationem?*

A. Sabbatum, interpretatione explicatum, vacatio aut quies dici potest: nam eo die pii humana opera omnia missa facere debent, ut divina religionis sanctitatisque studia diligenter colere possunt? Exod.6.23. Lev.16.31. Jer.17.21. Ezec.46.3. Mat.6.2.

M. *Quam-*

M. *Quamobrem suum nobis factum Dominus ad imitationem exposuit?*

Joan.13,14,15 1 Cor.4.15. 16.& 11.1. Eph.5.1. 1 Pet.2.21.

A. Quia insignia præclaraque exempla humanis mentibus penitus insident, stimulosque admovent acriores. Dominos enim servi, & parentes liberi perlibenter imitando exprimunt. Maxime vero omnibus est optabile, ut mortales, Deum sibi ante oculos mentis proponentes, ipsius sese imitatores similesque præberent.

M. *Sabbati pie colendi quænam est ratio?*

Mat.6.2. Luc.4.16. Act 3.27. Mat.10.32. Psa.95.2. Isa.56.7. Mat.21.3. Eph.3.21. 1 Cor.11.18 & 14.26.

A. Populus in unum locum congregari debet, ut disciplinam Christi intelligat; ut fidei suæ confessionem edat, una voce communia vota Deo faciat, ut divinorum factorum memoriam conservet, ut Deo pro suis divinis erga se meritis gratias agat, & ut mysteria sacra à Christo instituta concelebret.

M. *Ecquid præterea requiritur, ut diem Sabbati sancte agamus?*

A. Externa hæc est requies, celebratioque Sabbati; præter quam, quies est colendique Sabbati ratio quædam spiritualis.

M. *Quænam est ea?*

Isa.1.14.16. & 5.8.13. Heb.4.9.10. Gal.5.24. Col.3.5.

A. Cum à rerum humanarum occupationumque & studiorum nostrorum cura vacantes, Dei nos arbitrio, ut is ad suum nos sensum formet, penitus tradimus cumque (ut sacrarum literarum verba usurpem) carnem nostram crucifigimus, & affectionibus, commotionibusque tanquam frænos injicimus, vitiosam naturam nostram comprimentes, ut ad divinam nos voluntatem accomodemus: eo enim pacto Sabbati nostri dies, quam in hac terra celebramus, apte & convenienter exemplar, atque similitudinem requietis illius imitabitur, quam in cœlo sempiternam & perpetuæ sanctæque oblectationis pleniſſimam fumus habituri.

M. *Satin' erit ista septimo quoque die exequi?*

Psal.1.2. & 64.4. Luc.18.1. Eph 5.19.20.

A. Oportet sane quemque separatim ista secum quotidie recordari atque meditari: humanæ tamen

men infirmitatis deſidiæque effugiendæ gratia, certus dies ad hanc rem proprie deſignatus eſt.

M. *Hactenus prioris tabulæ præcepta percenſuiſti, quibus vera Dei veneratio, quæ fons eſt omnis boni atque origo, brevi explicatur: noxæque omnes, quæ ad Deum directo ſpectant, prohibentur: nunc vero quæ ſint charitatis benevolentiæque in homines noſtræ partes, quæ ex eodem illo fonte fluunt atque hauriuntur, & ſecunda tabula continentur, perge declarare.*

A. Secunda tabula hoc habet principium; Honora patrem & matrem, ut ſis longævus ſuper terram, quam daturus eſt tibi Dominus Deus tuus. Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4.

M. *Honoris vocabulum, quam hic habet ſignificationem?*

A. Honor parentum, eorum amorem, timorem obſervantiamque comprehendit; & in parendo, inſerviendo, opem ferendo illis, eoſque tuendo, alendo etiam atque ſuſtinendo, ſi quid ipſis opus fuerit, ſitus eſt. Prov. 1. 8. Mar. 7. 10. 12. Col. 3. 20. Heb. 12. 9.

M. *Hæc lex naturalis ſolum parentes attingit?*

A. Qui autoritatem habent omnes, omnes adverſus quos reverentia eſt aliqua adhibenda, ut magiſtratus, miniſtri Eccleſiaſtici, præceptores, doctrina, ſapientia, ætate, honore, aut alia aliqua dignitate antecedentes, parentum nomine deſignantur. Deu. 17. 9. 10. Rom. 13. 1. Luc. 10. 16. Lev. 19. 32. 1 Tim. 5. 1. Prov. 5. 13.

M. *Principes, magiſtratus, cæterique qui aliis præſunt, cur* Parentum *nomine notantur?*

A. Ut declaretur quod Deus eos nobis, noſtro, reipublicæque commodo donaverit: atque ita parentum nomine, quod principibus, magiſtratibus, aliiſque ſuperioribus tribuitur, commonemur, ut illis non pareamus ſolum, verum etiam ut eos revereamur, atque amemus. Rom. 13. 4. Heb. 13. 17.

M. *Quid deinceps in hac lege eſt?*

A. Longam eos beatamque vitam, Dei beneficio, eſſe victuros, qui parentibus, principibus, magiſtratibus, aliiſque ſuperioribus dicto audientes fuerint Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Eph. 6. 2. 3.

erint, debitumque ipsis honorem tribuerint. Contraque consequens est, qui parentibus, principibus, magistratibus, aut superioribus aliis minus se obedientes præbuerint, aut contumelioſi in eos fuerint, illos aut cito repentinoque cum ignominia morituros; aut vitam quavis morte acerbiorem, turpioremq; traducturos esse; qui etiam ad extremum contumaciæ sceler sque sui pœnas apud inferos sempiternas sustinebunt.

M. *Sextum jam quod sit præceptum dicite.*

Exod.20.13. Deut.5.17. *A.* Non occides.

Jac.2.11. Rom.3.13, 13,14.15. Gal.5.20,21. M. *Satisne legem hanc observabimus, si manum ab homicidio sanguineque integras servabimus?*

A. Prohibentur etiam ea quæ cædis occasionem aliquam habent ut ludibria, irrisiones, maledicta, probra, convitia, rixæ, pugnæ, & similia omnia.

Jac.3.14.16. M. *Ecquid est amplius?*

Mat.5.21.22 1Joan.2.9. o 11. *A.* Deus sua Lege non externis tantum actionibus, sed animorum etiam affectionibus, iisque vel maxime cavit: apud Deum enim judicem, iracundia, odiumque, & occidendi, vindicandi, aut nocendi voluntas omnis, homicidium esse decernitur. Hoc ergo jure divino ista etiam vetantur.

M. *Si neminem ergo oderimus, abunde legi huic erit satisfactum?*

A. Deus cum odium reprobat, benevolentiam à nobis in omnes mortales hostes etiam requirit: idque ideo quidem ut malevolis invidisque nostris, qui infenso, crudeliterque infesto in nos sunt animo, salutem, & tranquilitatem, omniaque fauste, feliciter, & prospere evenire optemus: beneficiis illos etiam, si facultas in nobis fuerit, afficiamus: Deoque pro illis vota faciamus

Luc.6.27,28. Rom.12 14, 17. 9 20.

M. *Quod est septimum Præceptum?*

Exod.20.14. Deut. 5. 18. *A* Non adulteraberis.

M. *Hoc Præceptum quam sententiam habere putas?*

Mat.19.18. Prov.6 24.25 Mat.5.27.28 29. *A.* Obscœnarum voluptatum universum genus, omnis verborum turpitudo, oculorum gestusque pe-

petulantia omnis, omnes impuritatis notæ atque indicia quæcunque, hac lege condemnantur. Desidia item inertiaque, in cibo, potu, vestitu luxus & luxuries, ludi lususque impudici, & quæcunque preterea ad corporis animive fœditatem solicitare aut commovere possunt, hoc præcepto vetantur. Nam, ut mentes etiam nostras ab appetitionibus desideriisque impudicis puras conservemus, præcipitur, propterea quod tam animæ quam corpora nostra Templa sunt divino Spiritui consecrata. Rom. 13.13. 1 Cor. 6.9,10. 15,16,18,19. 1 Thes. 3.4.5. 7. & 5.22. Ezec. 16.49. 56. Eccles. 33.26 1 Cor. 3.16,17 & 6.15,16.

M. *Prosequere reliqua.*

A. Octavum Præceptum est, Non furaberis.

M. *Hoc præcepto quæ prohibentur.*

A. Non ea solum furta vetantur, quæ humano jure plectuntur: sed etiam edicitur ne nundinatione aut venditione fraudulenta, mensuris dolosis, parumve legitimis ponderibus, aut adulterinis fucatisque mercibus quenquam fallamus: neve judiciis pecunia tentatis, pretioque & largitione corruptis, aut ulla alia fraude, dolove malo adhibito, quenquam circumveniamus. Præterea, qui officium debitumve alteri subducunt; ut qui laborum mercedem operariis non persolvunt, qui per avaritiam pauperibus egentibusque opem ferre, viduis succurrere, orbis pupillisque subvenire, peregrinis atque advenis opitulari recusant: quique rudes atque ignaros rerum non instituunt atque erudiunt; qui consilii expertes consilio non juvant; qui vagos errantesque ab errore non avertunt, neque in rectam viam revocant atque reducunt; qui afflictis mœrentibusque consolationem non adhibent; omnesque horum similes hac lege condemnantur. Exod. 20.15. Mat. 19.18. Prov. 11.1. & 20.10.23. 1 Thes. 4.6. Tit. 2.10. Psal. 62.10. Prov. 17.23. Isa. 5.23. Ezec. 22.13. Mal. 3.5. 1 Tim. 5.18. Prov. 14.20. 21.13. Jac. 2.3.9. & 5.19,20. Lev. 19.9,10. & 23.22. Deut. 22.2,3. 4. & 24.15,17 19. & 27.17. 8,19.

M. *Hoc præcepto an quicquam adhuc præterea continetur?* Zac. 8.16,17.

A. Omnino. Nam ex alienis damnis utilitates nostras aucupandi, aliquam etiam voluntatem co- Act. 20.23.

gitationemve ſuſcipere, hac lege prohibemur. Nam quod in homines injurioſum eſt, id vel optare, aut expetere, vitioſum eſt in conſpectu Dei.

Exod.20.16. Deut.5.20. Matt. 19.18.

M. *Recita jam nonum Præceptum.*

A. Non eris adverſus proximum tuum teſtis mendax.

M. *Hæc lex quam habet ſententiam.*

Exod.23.1. Lev.19.11. Deu.19.18, 19. Pſal.15.3. Zeph.3.13. Luc.3.14. Pet.2.1,2. Prov.3.3. & 12.17.19. & 23.23. 2 Cor.13.8. Eph.4.25. Matt.7.1. Rom.14.4. 1 Cor.13.5,7.

A Hac lege non apertum ſolum evidenſque perjurium, jusjurandique violatio, ſed omnis etiam vanitas, calumnia, obtrectatio, maledictio, aſſentatio, ſimulatio, diſſimulatioque omnis, quæ ſint aut contra rem, aut exiſtimationem proximi, generatim vetantur: præcipiturque ut nec ipſi unquam mendacium, falſumve quicquam dicamus, neque in aliis, verbo, ſcriptura, reticentiave comprobemus: ſed ut veritatem ſemper colamus, tutemur, exquiramus atque ſuſtentemus.

M. *Nihilne ultra requiritur hac lege?*

A Deus, qui intimos animorum noſtrorum ſenſus penitus perſpectos habet, à maledicendo nos prohibens, aliquid etiam mali temere de proximo vel ſuſpicari opinarive prohibet; adeoque præcipit, ut, quoad per veritatem licebit, bene de aliis exiſtimemus, bonamque ipſis famam, quantum quidem efficere poterimus, conſervemus.

M *Reſtat jam poſtremum præceptum.*

Exod 20 17. Mic. 2.1,2. Rom.7 7. 1 Cor.10. 6

A. Non concupiſces cujuſquam domum, non uxorem, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, nec quicquam omnino aliud quod alterius ſit.

M. *Hoc præceptum quid ultra quam ſuperiora imperat?*

Iſa. 1. 16.

A. Antea Deus maleficia, depravataſque animorum affectiones vetuit: jam vero innocentiam omnibus ſuis numeris expletam à nobis exigit, adeo quidem ut nullum omnino vel tenuiſſimum deſiderium, vel leviſſimæ cogitationis motum, à virtute

Gal. 5.24.

quicquam deflectentem, in mentes noſtras ii repere pa-

patiamur. Æquum namque est, ut in animis etiam & mentibus nostris, summa coram Deo castitas sanctimoniaque splendeat. Ab illo enim bonitas atque æquitas non nisi perfecte absoluta probari potest; cujus etiam legem hanc suam, normam omni ex parte perfectissimam, nobis ante oculos constituit. Jer. 4. 14. Ezec. 18. 31. Mar. 5. 8. Rom. 12. 2. Psal. 5. 4 5. 2 Cor. 6. 1. 4.

M. *Postquam decem jam præceptorum sententiam interpretatione brevi explanasti; dic mihi, cuncta ea, quæ seperatim articulatimque explicuisti, in pauca conferri, brevitergue, & summatim describi nequeunt?*

A. Possunt sane; nam & Christus divinus ille doctor, totam legis vim atque rationem coarctans, ejus summam quam brevissime his verbis exposuit? Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: hoc maximum est præceptum in Lege: Secundum autem est huic simile, Diliges proximum sicut teipsum. Ad hæc enim duo mandata universa lex & Prophetæ referuntur. Mar. 22. 37. Mar. 12. 30. Luc. 10. 27.

M. *Amorem in Deum cujusmodi hic a vobis desiderari putas?* Deut. 10. 12. 17. 20. Psal. 25. 12. & 31. 1. & 96. 7. 8. & 115. 8.

A. Qui Deo sit idoneus; hoc est, ut summa potestate Dominum, summa parentem bonitate, conservatorem nostrum summa misericordia præditum eum esse confiteamur. Ad amorem itaque erga Deum nostrum accedere debet, ut revereamur majestatem illius, & ejus pareamus voluntati, ejusque bonitati confidamus.

M. *Totum cor, anima tota, totaque vires quid declarant?*

A. Eam videlicet amoris flagrantiam, & incorruptam integritatem, ut cogitationibus, cupiditatibus, consiliis, actionibus ullis, quæ Dei amori repugnant, nihil prorsus loci relinquatur. Etenim Deum non modo plus quam sua omnia, sed multo etiam magis quam ipse se, quisque pius diligit. Deut. 6. 17. 18. & 30. 6. Jos. 23. 11. Joh. 14. 15. 21. 23. 14. & 15. 10. Mat. 10. 37. 38.

M. Nunc de proximi amore quid habes dicere?

Jo.13.34,35. 1 Cor.13.4,5. Eph.5.2. Phil.2.1,2,3. 1Thes.4.9,10 Mat.7.12. & 22.39. Luc.6.31. Rom.13.8,10 1 Cor.13.5,6. &c.

A. Christus voluit Christianos suos summæ inter se conjunctionis vinculis arctissime astringi. Et cum nostri nobis amor naturalis sit, atque in animis penitus insitus, nulla expeditior, contractior nulla, nulla justitior fraterni amoris norma, nec quæ plus habeat efficaciatis reperiri potest, quam quæ ab ipso humano ingenio deducta, nobis à Domino præscribitur, ut unusquisque scilicet proximum eodem, quo seipsum, amore complectatur. Cui consequens est, ut ne quid agamus contra proximum, ne quem sermonem, ne quam cogitationem de illo habeamus, quod nobis ab aliis fieri, vel de nobis dici cogitarive nollemus.

M. Proximi vocabulum quam longe patet?

Mat.5.43,44 Luc.10.33, 36.37. 1 Thes.4.9,10

A. Non tantum prope nos habitantes, aut cognationis, affinitatis, amicitiæ, amoris, civilisve alicujus consuetudinis vinculis astricti; sed & ignoti, atque etiam hostes hac voce *proximi* continentur.

M. Quando igitur Lex divini numinis pie sanctequè venerandi, & charitatis atque benevolentiæ erga homines habendæ rationem absolutam præscribit, amen ad illius normam tota est vita nostra dirigenda?

Deut. 8.1. & 11.18,28. & 30.15,16,17. Joan.1.50. Rom. 6. 23. & 10.5. Rom.10.5. Gen.6.9. & 8 21. Prov.20.9. Rom. 7.14,15. Gal.2.16.

A. Omnino: atque hoc tantopere, ut Deus mores ad Legis suæ regulam conformantibus vitam pacisceatur, & à Legis præscriptione aberrantibus, è contrario, sicuti supra diximus, mortem minetur.

M. Justos ergo eos esse putas, qui à jure divino nulla ex parte discedunt?

A. Certe quidem: siqui ad Legem Dei usquequaque servandam valerent, ju e illi quidem justi censeri possent sed ingenita naturæ nostræ corruptione, ita ex insciti, debilitate, pravitate laboramus universi, ut officium jure divino debitum neq; intelligamus, neq; illi satisfacere aut valeamus, aut velimus. Tametsi enim inveniatur unus aliquis qui in aliqua re una & altera externa Legem ob-

observet, tamen is in multis aliis à recto discedit; Prov. 20.9.
& humanus animus ab illa justitia atque innocentia interiori, quam Lex requirit, perpetuo aberrat. Quamobrem nemo jure justus esse potest in Deut.27.26.
conspectu Dei, qui de omnibus (qui non omnia, jure divino descripta, exequuntur) sententiam fert, eosque detestatur atque execratur. Gal.3.10. Jac.2.10.11.

M. *Num igitur Lex cunctos omnino mortales miserrima hac conditione, sine ullo prorsus remedio, astringit?*

A. Deo diffidentibus, & a relegione pietateque remotis, Lex hanc quam memoravi, conditionem constituit, illis ab omni omnino spe derelictis: qui ut ne tenuissimam quidem particulam Legis præstare possunt, ita nihil quicquam Dei misericordiæ per Christum confidunt, Piis vero Lex aliarum utilitatum fructus præbet. Deut.27.26. Rom.3.10. &c & 8.7.8. Eph.5.5.6. Jac.2.10. Deut. 6.6.7. Jos.1.7.8. Psa.1.2.

M. *Quinam illi sint dicito.*

A. Primum omnium, Lex vitæ regulam perfecte absolutam nobis ante oculos proponens, diligentiam nostram excitat, ut mores nostros ad illam dirigamus.

M. *Quid præterea?*

A. Secundo, cum Legem, ultra quam mortalium vires præstare possunt, requirere, nobisque potestatem tanti oneris sustinendi deesse animadvertimus, ad auxilium à Deo flagitandum Lege exsuscitamur. Rom.3.19. & 7.14.15. 2 Cor.3.5. Psa.119.5.12. 27.28.33.34. &c.

M. *Perge.*

A Porro autem, cum turpitudinis nostræ labes atq; fœditatem in Lege, ut in speculo, cernimus, tanquam frænos nobis injicit, reprimitq; ne, integritate nostra confisi, superbos nos in conspectu Dei præbeamus. Rom.3.10.11 12,19,20. & 7.7. Prov.20.9. 1 Joan.3.4.

M. *Prosequere.*

A. Quando peccati, quod divinæ Legis est violatio, conscientia stimulamur atque convincimur, intelligimusque nos per peccatum in execretationem, acerbissimum odium, gravissimamque Divini Deut.27.26. Gal.3.10. Rom.1.18. & 2.8. & 4. 15.& 6.23. 2 Cor.3.7.9.

numinis offensionem, atque indignationem incurriſſe? mercedemque atque ſtipendium, quod peccatum meretur, eſſe, ut non ſolum omnibus calamitatibus atque miſeriis hujus vitæ, morbiſque & morte corporis afficiamur; verum etiam ut damnatione atque interitu ſempiterno mulctemur: ſimul atq; ex Lege agnoſcimus, nos per peccatum in hunc condemnatorum ſtatum, quo nihil tetrius cogitari poteſt, perveniſſe; toto pectore, tota mente, toto corde, animoque cohorremus, & contremiſcimus: atque ita, ut caſum noſtrum ſalutariter doleamus, & ut noſmet noſtri pœniteat, Lex efficit: impellitque ut peccatorum veniam, juſtitiam & vitam ſempiternam (quæ ex Lege adipiſci non poſſumus) à Chriſto Servatore tantum; & per Chriſtum expetamus, atque expectemus.

Eph. 5. 5, 6.

Rom. 3. 20. 21, 22. & 5. 15, 16. Gal. 2. 16.

Rom. 10. 4. Gal. 3. 10, 11, 24

M. *Legem igitur quantum intelligo, tanquam magiſtram ſe ducemque ad Chriſtum præbere affirmas, quæ nos notitia noſtri pœnitentiaque & fide, recta ad ipſum via perducat.*

Rom. 3. 31. & 7. 12, 13, 16 Gal. 3. 21, 22.

A. Sane ita eſt: ſimulque ex his perſpicuum eſt illud, Legem non fruſtra latam eſſe, tametſi mortales ab officii, quod Lex requirit, præſtandi facultate longiſſime abſint.

M. *Verum dicis. Nunc dilecte fili, quando de* Lege & obedientia *ſatis, ut in hac contractione brevitateque, dictum ſit: ratio flagitat, ut proxime dicatur de* Evangelio, *quod divina per Chriſtum miſericordia promiſſa, eis qui contra Legem commiſerunt, modo ipſos commiſſi pœniteat, facta, compleCtitur; ad quod* Evangelium *fides præcipue referenda eſt: hoc enim ſecundo loco in noſtra diſtributione propoſitum fuit; & eorum quæ tractavimus continuatione, quaſi manu, eo deducti ſumus. Dic ergo quæ ſit Evangelii fideique noſtræ ſumma?*

A. Eadem illa, quæ Chriſtianæ fidei principes articulos, una olim arcte contractos, comprehendit; quamque vulgus ex prima voce nominat, The Creed, id eſt, fidem noſtram.

M. Ei-

M. *Fidem tuam pronuntia.*

A. CRedo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ: Et in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est è Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: Descendit ad inferos, tertio die resurrexit à mortuis: Ascendit ad cœlum, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis; inde venturus est ad judicandum vivos & mortuos: Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem & vitam æternam. Amen.

M. *Universam hanc fidei confessionem in quot membra dispertiris?*

A. In quatuor principalia: in quorum primo, de Deo Patre, & rerum omnium creatione; in secundo, de ejus filio Jesu Christo, quod & humanæ redemptionis summam omnem continet; in tertio de sacro Spiritu; in quarto de Ecclesia, & de Dei donis Ecclesiæ per Christum datis, explicatur. *Mat.10. 32. & 28.19, Joan.1.12 13 Rom.1.17. & 10.9. Gal. 3. 26. Heb.4.14. Joan.12.13. Col 2.2.3. Rom.8.1.14 38.39. Heb. 10.22, 23 & 11.1. *Psal.1.3. Mat.7.17.18. & 13.23. Gal.5 6. 1 Per.1.15, 14.15.*

M. *Age igitur, hunc ordinem in explanandis istis quatuor partibus conservato: principio vero* Credendi *verbum in primo Christianæ fidei introitu, quam vim habeat expone.*

A. * Hac voce significo, veram me atque vivam hoc est, Christiani hominis fidem, in deum Patrem, Deum Filium, & Deum Spiritum sanctum habere eamque me fidem hac confessionis formula profiteri, firmissimeque asseverare.

M. *Viva ea veraque & Christiana fides qua sit, mihi quam potes apertissime declarato.*

A. Fides est certa cognitio paternæ Dei erga nos per Christum benevolentiæ, fiduciaque in eadem, sicuti in Evangelio testatum est; quæ studium piæ vitæ, id est, Dei Patris voluntati obsequendi semper conjunctum habet.

M. *Intelligis igitur, nullos impios, qui aut de Dei misericordia desperant, aut ejus justitiam non pertimescunt, sed vitam vitiosam animo secure vivunt, hanc veram Christianam fidem habere posse, tametsi ejus verba pronuntient?*

A. Ita omnino intellexi.

M. *Cum non nisi unus sit Deus, dic quare in Christianæ fidei confessione tres nominentur,* Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

A. Non variorum Deorum hæc sunt nomina, sed trium diversarum in una Divinitate personarum: nam *Deus Pater, Deus Filius, & Deus Spiritus Sanctus,* tres personæ, unus tantum *Deus* sunt, sicuti edocti sumus ex sacris literis; quibus promptam potius fidem adjungere, quam tam penitus reconditi & abditi mysterii infinitam altitudinem curiosè scrutari debemus.

M. *Verissime loqueris: perge porro. Quamobrem Deum Patris nomine nuncupas?*

A. Primum omnium, maximeque quod unici Filii sui Jesu Christi natura Pater sit. Deinde, quod noster etiam sit Pater, tum quia nos condidit, omnibusque vitam dedit, tum etiam quod nos iterum divine per Spiritum sanctum generavit, & per fidem in verum suum atque naturalem filium Jesum Christum nos elegit? sibique filios, & regni cœlestis, atque sempiternæ vitæ hæredes, per eundem instituit.

M. *Cur Deum omnipotentem appellas?*

A. Quod & fabricatus est omnia, & omnes res ex sua voluntate moderandi summam potestatem habet.

M. *Spiritusne etiam malitiosi, impiique homines, in Dei potestate continentur?*

A. Nunquam alioquin sine summa solicitudine essemus, si quam illi lædendi nos facultatem, contra divinam voluntatem haberent. Verum ea nos consolatione sustentamus, quod neque dæmones,

ne-

* Mat. 3.6, 17. & 28.19. 1 Joan.5.7. Joan.10.30. & 14.7,8,9. 10.11. 1 Cor.8.5,6. Prov. 25.16. Pfal.2.7. Mat.3.17. Joan.1.14. Rom.15.6. 2 Cor.1.3. Gen.1.27. Mal.1.6.& 2 10. Joan.1.12. & 3.3.5. Rom.8.15,16 17 Gal.4.5,6. Eph.1.5,6. Tit.3.7. 1 Pet.3.4,23 Isa.40.21,22 &c. Mat.6.26,30 & 10.19.&c. Eph.1.11. Heb.1.2,3. Joan.1.10. Mat.8.313 Luc.22.31,32 Joa.10.28,29 & 19.10.11. Act. 2.23,24 & 4.27,22. & 12.11.

neque conſceleratiſſimi homines, nihil quicquam, niſi Dei arbitratu vel permiſſione, tentare omnino valeant: quodque nos adeo in tutela Patris omnium rerum præpotentis ſumus, ut ne ullus quidem capitis noſtri pilus, niſi ipſius voluntate qui nobis optime vult, in terram decidere poſſit. Luc. 12.7. & 21.18.

M. *Cur adjungitur, Deum cœli & terræ creatorem eſſe?*

A. Quod divinam potentiam, ſapientiam atque bonitatem (quæ per ſe intelligentia comprehendi non poſſunt) in ejus operibus, ut in ſpeculis, intueri liceat. Nam cum immenſam illam mundi magnitudinem contuemur, eamque eſſe partium omnium conſtitutionem, ut neq; ad aſpectum magis decoræ, neq; magis ad utilitates omnes accommodatæ excogitari poſſunt; artificis illico effectoriſq; infinita potentia, ſapientia, bonitas nobis ante oculos mentis obverſantur. Pſal. 19.1. & 104.24. Ro. 1.19.20.

M. *Qua ratione univerſa à Deo condita eſſe affirmas?*

A. Deum Patrem Opt. Max. à principio, & ex nihilo, per potentiam ſui verbi, hoc eſt, Jeſu Chriſti filii ſui, totum hunc ſpectabilem mundum & univerſa in eo inculſa, atque ſpiritus etiam corporis expertes (quos nuncupamus angelos) fabricatum eſſe & conſtruxiſſe. Ge. 1.1. &c. Pſal. 33.6,7 & 89 11. Joan. 1.3. Act. 14.15. 1 Cor. 8.6. Heb. 1.12. Col. 1.16.

M. *Num cenſes tamen ſatis pie aſſeverari, Deum ſpiritus omnes malitioſos, etiam eos, qui a nobis diaboli nominantur, feciſſe?*

A. Deus illos tales non effecit: verum illi à prima creatione, ſuo ipſorum vitio, omni reſtitutionis ſpe perdita, defecerunt: proinde non creatione, & natura, ſed naturæ corruptela depravati ſunt. Gen. 1 31. Joan. 1.44. Jud. 6.

M. *Satiſne Deo fuit cuncta ſemel creaſſe, poſtea vero omni rerum curationi vacaſſe?* Pſa. 75.3. & 104.3.9. & 145.14.15 & 147.2.3. Col. 1.16.17 Heb. 1.2.3

A. Nequâquam. Deus enim ut omnia fecit, ita omnia fulcit, & moderatur: alioqui univerſa in nihilum ſubito occiderent.

M *Quem*

M. *Quem sibi finem Deum Opt. Max. in condendis gubernandisque rebus omnibus proposuisse putas?*

Gen. 1,26,29 Psa. 8.6.7. & 104.14,15. Prov. 16.4 Isa. 43.7. Rom. 1.56. Col. 1.16.

A. Hominum gratia fabricatus est mundus: & quæ in eo continentur cuncta comparata sunt, ut utilitati commodisque humanis servirent. Et ut cætera universa humani generis causa, ita hominem ipsum Deus ad suam proprie gloriam fecit.

M. *Edissere quis primus fuerit hominis ortus atque fabricatio.*

Gen. 1.26,27. & 2.7, 8.20, 21,23.

A. Deus ut à *Mose* in scriptis relictum est, primo homini, è limo terræ formato, animam atque vitam inspiravit: fœminam exinde deductam ex viri somno consopiti latere, & in lucem editam; cum viro sociavit, ut adjutrix, vitæque illi consors esset.

M. *Cum in viris simul & fœminis pravitas, nequitia, distortioque adeo summa nunc appareat, num à principio Deus eos ejusmodi fabricavit?*

Gen. 1.26,27 31. Col. 3.10.

A. Minimè omnium: nam Deus perfectissime bonus nihil aliud quam bonum facere potest. Deus igitur ad suam imaginem similitudinemque hominem initio formavit.

M. *Quænam est illa imago, secundum quam hominem factum esse dicis?*

Eph. 4.23,24 Rom. 9.14, Col. 3.10. 1 Joan. 1.5. & 2.29. & 33. Sap. 1,13,14, &c.

A. Ea est justitia omni ex parte perfecta summaque sanctitas, quæ ad ipsam divinam naturam proprie pertinet; quæ homini cum Deo similitudo usque eo fuit, quoad eam homo peccatorum maculis fœdavit.

M. *Qua ratione istud factum esse dicis?*

Gen. 3,1,2,3, &c. Sap. 1,13,14, 1 Cor. 2.14 Rom. 8,7,8. 2 Cor. 3.5,15 Ag. m. 6.23. & 7. 5.5.6. & n.

A. Fœmina, à Diabolo circumventa, virum impulit, ut fructum, quo illi à Deo interdictum fuerat, comederet: quo illorum facto, imago, secundum quam creati sunt, est obliterata: & cum ipsi, tum ipsorum posteri, Deo adversarii, perversi imbecillesque ad omne bonum effecti, non in omnes solum vitæ hujus miserias, corporis morbos, atque mortem, sed & interitum etiam sempiternum,

num, perpetuamque damnationem inciderunt.

M. *Vtrum tamen existimari non queat, graviter ni-mis Deum pomi unius gustatum vindicasse?*

A. Detestabile illud hominis facinus, quasi levis culpa fuerit, nemo verbis extenuare, aut ex pomo & immoderata modo edacitate rem æstimare velit. Ipse enim pariter cum uxore sua fallacibus Satanæ blandimentis illectus illaqueatusque, infidelis à Dei veritate ad vanitatem declinavit: falsis Serpentis criminationibus, quibus de mendacio, invidentia, & malevola commodi alicujus subductione Deum accusabat fidem adjunxit: innumerabilibus beneficiis ornatus, ingrato in Deum, qui ea contulit, animo fuit: homulus ex terra modo lutoque fictus, non satis esse putans, quod similitudo illi cum Deo esset, per intolerandam insolentiam & arrogantiam exæquare se cum divina majestate expetivit: postremo, Creatoris se ditioni subtraxit, jugum etiam ejus à suis cervicibus proterve repulit. Inaniter igiter *Adæ* maleficium minuitur.

Gen.3.3.4. 5.6.11.22.

Gen.1.26.29 Psa. 8.4.5.6. & 104.14.15.

Gen.1.26.27 Col.3. 10. Ose.6.7.

M. *Verum cur ob parentum scelera posteri omnes, de tam beato vitæ statu dejecti, in omnes calamitates inciderunt?*

A. Deus *Adamum* illis honoris insignibus ornavit, ut ea cum sibi, tum suis, id est, toti humano generi, aut servaret, aut amitteret. Neque aliter fieri potuit, quin sicut ex arbore mala mali fructus eduntur; ità *Adamo* peccati corruptela depravato, omnis ejus progenies ingenito illo peccato (quod Originale vocant) corrumperetur. Quanquam quid opus est tam graviter de Parente Adamo conqueri? quando nos etiam ipsi ob plurima nostra maximaque vitia, calamitatibus omnibus damnatione morteque dignissime mulctemur: à quibus malis ut liberemur, nihil in nobis, aut in ulla alia creatura, opis aut auxilii omnino supereſt.

Mat.7.18. & 12.33. Rom 5.12.14 17.&c Ose.6.7 Rom. 8.23. 2 Cor.3.5. Eph.5 1.6.

M. *Quæ*

M. *Quæ spes est igitur, consolatioque reliqua, & in quo sita?*

Gen. 3,14,15 Rom.5.15.16 Gal.3.16,19 Heb.2.14,15. 16.

A. Promisit Deus fore, ut semen mulieris, qui est Jesus Christus filius Virginis Mariæ, Serpentis, hoc est, Diaboli, qui eos decepit, caput contereret; ipsosque atque eorum posteros, qui promisso illi fidem haberent; liberaret. Atque hoc illud est, quod in secunda jam Symboli parte sequitur: *Credo in Jesum Christum.*

M. *Nomen Jesus quid significat?*

Mat.1.21. Act.10.38. Col 1.13,14. Heb.2.14,15 1 Joan. 3.8.

A. Jesus sermone nostro idem est quod Servator; Jesus enim Christus filius dei, idemque Virginis filius nos qui scelere devincti, & sub antiqui Serpentis Diaboli servili jugo captivi, sempiternæq; mortis vinculis constricti, turpissime miserrimeque jac[illegible]nus, in libertatem vindicavit, atq; ad salutem reduxit.

Mat.1.21. Luc.1.31. & 2.21.

M. *Quis nomen* Jesu *illi imposuit?*

A. Angelus, ex dei ipsius præcepto.

M. *Explica nunc quid Christi nomen significat.*

Psal.2.6, Isa. 61.1. Dan.9.24.25 Luc.4.18. Act.4.27. & 10.38.

A. Christus idem est, atque si unctum appellares: quo nomine indicatur eum Spiritus sancti unctione maximum regem, sacerdotem, atq; prophetam creatum esse.

M. *Christi regnum estne mundanum?*

Heb. 1.9. Luc. 1,32,33 Joan. 18.36. Col.1.13,14. 2 Tim.4.1.

A Nequaquam; verum spirituale & sempiternum; cujus regni gubernacula sunt Dei verbum, atque Spiritus: quæ tum justitiam, tum vitam secum afferunt.

M. *Quam nobis utilitatem præbet hoc Christi regnum*

Rom.13.12. &c. & 16.20. 2 Cor.10.4,5 Eph.6,10,11. &c. Psa.110.4,5. Heb.4.14.15 &c. & 5.6,7 & 7.2.3.11, 12. & 9.13,14

A. Vires nobis armaque spiritualia, quibus atroces & truculentos animarum nostrarum hostes, carnem, mundum, peccatum, Diabolum profligemus, adjumentaque ad vitam cum virtute & sanctitate degendum subministrat.

M. *Cujusmodi sacerdos est Christus?*

A. Summus atq; æternus; qui solus in conspectum Dei venire, solus sacrificium, quod Deo placeat

cent satisfaciatque, conficere, solus iratum Deum placatum efficere potest.

M. Cui nobis utilitati sunt ista? Joan. 14.27. Act. 10.36. Eph. 2.14,15. &c. Col. 1.20. Heb. 9.14,15. 1 Tim. 2.5. Rom. 8.15. & 12.1. Gal. 4.5,6. Eph. 3.12. Heb. 4.15,16.

A. Nobis ut pacatus propitiusque sit Deus, postulat & deprecatur; nobis offensum Deum lenit; nosq; in gratiam cum Patre reducit. Solus enim Christus pacificator nobis propositus est, qui nobis Dei gratiam reconciliet. Imo vero Sacerdotii etiam sui nos quasi consortes esse voluit, nobis introitum ad Patrem patefaciens, ut in illius præsentia cum spe summa comparere, nosque & nostra omnia veluti hostias ad sacrificium Deo Patri per ipsum præbere non dubitemus.

M. Qualis Propheta est Christus?

A. Quum reliquos omnes Prophetas atque doctores, Dei servos despicerent mortales, Christus ipse Dei filius, & prophetarum omnium Dominus, Patris interpres, & nuntius de cœlo ad homines descendit, ut paternam voluntatem plane explicaret, mortalesque recta Dei atque omnis veritatis intelligentia informaret. Atque ita Christi nomine tria illa officia comprehenduntur, quæ Dei filius sibi à Patre delata persolvit, ut omnis eorum fructus nos secum participes faceret. Filius enim Dei non solum nominatur, & est revera *Jesus Christus*, hoc est, *Servator, Rex, Sacerdos, Propheta*; sed & nobis ita est, ad nostramque utilitatem atque salutem. Luc. 7.16. Act. 7.37. Heb. 1.1,2. Joan. 8.26. 40. & 15.15. & 17.6, 7 &c. & 18.37.

M. Qua ratione Christum filium Dei unicum profiteris, quando qui pii sunt omnes filii Dei vocentur?

A. Quod solus Christus naturalis Dei filius, ejusdemque sit cum patre substantiæ. Nos vero cum natura Adami veteris filii simus, gratia tamen benevolentiaq; qua nos per Christum servatorem nostrum prosequitur, filii Dei adoptamur. Mat. 2.15 & 3.17. Joan. 1.14.3 & 14.10,11. Heb. 1,2,3. & 5.5.

M. *Quam ob causam Christum* Dominum nostrum *nuncupas.* Rom. 8.14,15 Gal. 4.4,5. Eph. 1.5. 1 Joan. 3.1.

A. Propterea quod Angelorum, hominum, rerumque

Mat. 9 6 & 10 1. & 11.27.28. & 28.18. Luc. 1.32.33 Eph. 1.20.21. &c. Deut. 10 12. 20. Mal. 1.6. Luc 9.23.24. & 14.26.27. Heb. 2.1.2. &c.

que omnium dominatus sit illi à Patre traditus: quodque suo arbitratu atque potentia, regnum Dei, tum in cœlo, tum in terra moderetur.

M. *Num quidnam restat?*

A. Hac cogitatione commonefiunt pii omnes, non ad suum sibi arbitrium vivere licere, verum oportere eos corporibus simul & animis, in vita pariter atque in morte, totos sese ad domini sui nutum accommodare, ipsique in rebus omnibus obtemperare, & fideliter inservire.

M. *Quid tuminde?*

A. Declaratur quemadmodum naturam humanam susceperit, cunctaq; perfecerit, quæ saluti nostræ opus erat.

M. *Eratne ergo necessarium filium Dei hominem esse?*

Mat. 8.17. & 17.22.23. & 20.18.19. Joan. 1.14. & 11.50.51. Rom 5.15. &c. 1 Cor. 15.21. 22. Phil. 2 6.7. &c. Heb. 2.9.

A. Maxime: nam quod homo in Deum nefarie commisit, id hominis etiam supplicio luendum erat, atque expiandum: quod onus longe gravissimum solus Jesus Christus, idem deus & idem homo suscipere poterat: quin nec potuit alius mediator inveniri, qui à Deo pacem atque veniam hominibus impetraret, nisi Deus simul & homo Jesus Christus.

M. *Quid deinde sequitur?*

A. Christum è Spiritu sancto conceptum, ex *Maria* Virgine natum esse.

1 Tim. 2. 5. Heb 9. 14.15. 24 1 Pet. 2. 21. 24 Joan. 1 29 3. Heb. 4 15. & 9. 14. Mat. 1. 23. Luc. 1 31. 35.

M. *Quamobrem vulgari hominum consuetudine, naturaliterque generatus non est?*

A. Propterea quod per quem peccatorum nostrorum maculæ erant delendæ, eum ab omni omnino peccato integrum conservari par erat. Ob eam igitur ipsam causam castissimus ille Agnus Dei Jesus Christus admirabili Spiritus sancti virtute, ex incorrupta Virgine *Maria* purus ab omni peccati labe conceptus atque natus est.

M. *Quare Virginis Mariæ nomen commemoratur?*

A. Ut

A. Ut agnoscamus Christum esse verum illud semen Abrahæ, atque Davidis de quo prophetæ, oraculis instinctu divino editis, prænuntiarunt atque prænonuerunt: ex Abrahami enim, & Davidis stirpe *Maria* virgo directo est ordine procreata. Gen. 22.18. Isa.11.1. Mat.11, &c. & 22. 42. Rom.1.3

M. *Reliqua, ut instituisti, deinceps persequere.*

A. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus est.

M. *Verum cur symbolum, Christi vita silentio præterita, protinus ab ejus ortu ad mortem transit?*

A. Quod in symbolo summa solum redemptionis nostræ capita memorentur, quæque illi adeo sunt peculiaria, ut illius vim omnem in se inclusam teneant. Isa.53. Act.13.38, 39.&c.

M. *Mortis ejus rationem paulo adhuc apertius explicato.* Mat.26.14. 15.& 17.totum.

A. A discipulo suo *Juda*, qui corruptus, pretioque conductus ad id fuerat, est perfidiose proditus; à reliquis discipulis desertus; à *Petro* denegatus, ejuratusque; à *Judæis*, falsis criminibus objectis, malitiose accusatus; à *Pontio Pilato* Romano Præside condemnatus est? pugnis loriisque cæsus; contextis spinis coronatus; toga purpurea indutus; aliisque multis modis indignissime crudelissimeque tractatus est & ludificatus: tandemque cruce cervicibus imposita, extra urbem in locum qui *Calvaria* appellabatur ad supplicium tractus est: ubi medium inter duos latrones ignominiosissime cruci suffixerunt: in qua, summo cruciatu confectus, crudelissimam probrosissimamq; mortem oppetiit; animi interim dolores, quavis morte acerbiores, perpessus. Mat.26.37. &c. totum. Joan.18.& 19.totum. Mat.26.37. &c. & 27.totum. Luc.22.47. &c. & 23.totum.

M. *Suane voluntate, an vi coactus ista sustinuit Christus?* Mat.26.38, 39, 41, 42. 53.& 20.28. Mar.10.45. Joan.10.11. 15,17,18. Phil.2.8 Luc.23.34.

A. Tametsi probrosa hæc sævissimaque mors humanæ suæ naturæ maxime terribilis erat; voluntati tamen patris sui, qui isti ipsum morti addixerat, totum se permisit: itaque contumeliosa illa

in

in se probra, tormenta, mortemque atrocissimam sponte & patientissime pertulit; tum Patri obtemperans, tum veniam iis, à quibus est in crucem actus, à Deo precatus.

M. *Quamobrem voluit Deus innocentissimam Filium suum tam ignominioso truculentoque genere mortis affici?*

Isa. 53. tot. 2 Cor. 5. 21. Gal. 1. 4. Eph. 1. 3. 7. &c. Col. 1. 13. 14. & 2. 13. 14. 1. Pet. 3. 18. & 4. 1. Joan. 1. 16. 2 Cor 5. 21.

A. Christus Deo Patri pro nobis se obligavit atq; spopondit: quicquid ergo nos debeamus, aut eramus commeriti, id omne sibi præstandum, solvendum & dependendum Christus in se recepit. Et proinde ipse, tametsi maxime innoxius, pro nobis nocentissimis luit. Deusque Pater, onus illi nostrum imponens, summa juris judiciiq; severitate in eum animadvertit, ut nobis ipsius causa summam misericordiam impertiretur.

M. *Summam igitur beneficiorum illorum, quæ ex Christi morte capimus, mihi explicato.*

Rom. 5. 8. 10 11. 2 Cor. 5. 18. 19. 21. Eph. 2. 12. 13. 14. 17. &c. Heb. 7. 26. 27 & 9. 12. 14. & 10. 12. 14. 17 Rom. 8. 1. 2. 33. 34. Col. 1. 13. 14. 20. 21. Psa. 51. 7. Heq. 14. 1 Joan. 1. 7. Apoc. 1. 5. 1 Per. 1. 21. 22 &c. Rom. 4 7. 8. Col. 2. 13. 14. Heb. 10. 17. Rom. 8. 1. 2.

A. Christus, quemadmodum ante attigi, nostro nomine locoque, Deo Patri satisfecit, se pro nostris peccatis ipsi esse satisfacturum: se ipsius iram in nos, ob contumaciam nostram conceptam, suavissimo obedientiæ suæ sacrificio placaturum, nosq; in gratiam cum Deo restituturum esse. Atque ita Christus innocentissimus ille Dei Agnus vinculis constrictus est, ut nocentes nos, qui Satanæ, morti, & damnationi eramus mancipati, in libertatem vindicaret: Christus, qui extra omnem omnino culpam erat, accusatus condemnatusque fuit judici terrestris sententia, ut nos, qui culpa tenebamur maxime damnationeque eramus dignissimi, pro cœlesti tribunali absolveret: Christus prætioso sanguine suo pro nobis fuso, peccatorum nostrorum maculas fordesque eluit atque delevit: Christus postremo, contumeliis, quibus est immeritissime vexatus, acerbissimaque atque ignominiosissima morte, qua est affectus, nos à pœna, ignominia, morteque sempiterna, quæ nostris sceleribus eramus maxime commeriti,

meriti, liberavit: adeoque peccata omnia nostra oblivione sepulta, & procul à Dei conspectu per Christum amota sunt. Atque ita miseriarum omnium nostrarum, in quas vel origine per Adamum, vel postea propriis nostris peccatis incidimus, Christi perpessio medicina est, atque remedium, modo fiduciam omnemque spem in illo collocemus, amoreque illum amplectamur.

M. *Morte tamen corporis, quæ pœna peccato debita pars aliqua est, nos nihilominus multamur.*

A. Corporis mors, quæ sine Christo atrium inferiorum fuerat, jam per Christum omnibus illi fidentibus, janua aditusque in Cœlum est effecta; quemadmodum & Christus ipse per mortem suum est regnum ingressus: ita ut mors, quæ antea peccati pœna erat, jam per Christum in maximo sit lucro ponenda. Luc.23.43.& 1 Cor.15.18. 21.54.55. 1 Thes.4.13.1. Phil.1.21.23 Apoc.14.13.

M. *Ecquem alium nobis utilitatis fructum præbet mors Christi?*

A. Christi supplicium & mors non solum ærumnarum nostrarum, ut ante dixi, salutare medicamentum; sed & exemplar etiam est nobis ad imitandum. Eph.5.1.2. 1 Pet.2.21. &c. & 4.1. &c.

M. *Idem istud planius expone.*

A. Debemus & nos, ad exemplum Christi, voluntati Dei cœlestis nostri Patris obedire, injuriasque omnes nobis ab aliis illatas patienter accipere: vitiosos carnis appetitus cruci suffigere, peccatisque omnibus quasi mortuos sepultosque esse, ita ut posthac nihil mali admittamus; idq; exemplo Christi, qui propter peccatum in crucem sublatus, mortuus & sepultus est. Et revera depravatæ affectiones (quæ alioquin indomitæ sunt) in iis qui Christo per fidem adhærent, ita virtute mortis ejus quasi cruci suffiguntur, illarumque incendia ipsius sanguine ita restringuuntur, ut spiritui multo obsequentiores reddantur. Joan.13.15. &c. 1 Joan.2.6. Rom.6.2.4. 7.11. &c. Gal. 2. 20. & 5. 24. Col.2.13.& 3

Atque ita virtute mortis ejus ad ea præstanda confirmamur, ad quæ vitæ mortisque ejus exemplis excitamur.

M. *Annon & de nostro etiam in Christum officio commonemur?*

Rom.14.7.8. 1Cor.6.20. 2 Col.1.15 1Thes. 5. 10. *A.* Commonemur profecto, non in nostra nos esse potestate, ut quæcunque velimus nostro arbitratu faciamus; verum Christi, qui nos tam magno redemit, nos totos esse; illius voluntati parere, ad illius nos nutum accommodare oportere: Christum, qui nos adhuc hostes amore tanto prior amplexus est, ut redamemus, maxime nos esse obligatos: paratissimos etiam esse debere Christo, qui ita se nobis totum dedit, omnia nostra, nosq; adeo ipsos totos viciſſim reddere: Christi causa non omnia solum mundana commoda, hujusq; vitæ voluptates negligere, sed & vitam adeo ipsam deserere potius quam Christum amittamus, nostrumq; ergo ipsum officium pietatemq; non præstemus. Beata est enim censenda mors quæ mortalis vitæ conditioni debita, Christi maxime gratia, oppetita est: gratia dico Christi, qui sua sponte vitam profudit, morteque pro nobis occubuit; quique vitæ autor mortuos nos à morte revocatos & vult & potest immortalitate donare.

Rom.5.8.10. Mat. 10. 37. & 16. 25. Luc.9 3. 24. &c.& 14.26. Mat. 16. 25. Mar. 8.35. &c.

M. *Quare adjungis, Eum fuisse etiam sepultum?*

Mat. 12. 40. & 27. 59. 60. &c. 1 Cor. 15. 4. *A.* Corpus exanime sepultura est affectum, ut omnes ejus mortem exploratam magis, penitusq; cognitam haberent: nam si redivivus subito extitisset, mors ejus in quæstionem à multis dubitationemque adducta, scrupulusque hominibus fuisset injectus.

M. *Ejus ad inferos descensus, quam habet sententiam?*

1 Pet. 3. 18. 19. *A.* Quod Christus ut corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata, ad inferos descendit;

dit; pariterque mortis ejus vis ad mortuos, inferosque adeo ipsos usque eo permanavit, ut & animæ incredulorum, tristissimæ, ipsorumque incredulitate maxime debitæ condemnationis sensum percipierent; ipseq; Satanas inferorum princeps, tyrannidis suæ, & tenebrarum potentiam omnem afflictam, profligatam, & ruina oppressam esse animadverteret: è contraria vero parte, mortui, qui vivi Christo confidebant, redemptionis suæ opus jam perfectum esse perspicerent; eo- 1 Cor 15. 54, 55, &c. Heb. 2. 14. 15. Joan. 5. 25, 28, & 11, 25, 26. Rom. 14. 8, 9. Col 1. 13, 14, 19, 20.
jusq; vim & effectum sentirent, dulcissimo perpetuoque solatio fruerentur.

M. *Reliqua nunc persequamur.*

A. Tertio die resurrexit à mortuis.

M. *Satisne ergo effectum non erat, quod Christi morte nobis culpa liberatis, venia data sit?*

A. Id sat non fuisse constabit, si vel ipsius, vel nostram conditionem nobiscum reputemus: Nam si in vitam non rediisset, nequaquam Dei filius fuisset habitus; neque nos morte eripere potuisset: At à mortuis ad vitam sempiternam excitatus, & divinitatis suæ vim ostendit, pariterq; peccati se, & mortis atque ipsius etiam Diaboli dumitorem esse comprobavit. Rom. 1. 4. & 6. 4, 9, 10, & 8, 11, 12, &c. 1 Cor. 15. 26, 54, &c. Eph. 1. 20. &c Ph 1. 2. 9, &c.

M. *Quæ adipiscimur commoda ex eo quod Christus redivivus fuit?*

A. Plurima, maximaque. Etenim illinc desiderium nobis facultasque, atque adjumenta ad vitam cum virtute pietateque degendam, suppeditantur. Illinc nos Christus Justitiæ, quæ nobis antea defuit, imbuit. Et Christus, à mortuis ad vitam exurgens, vitæ nobis autor exstitit: illinc enim spes nobis ostenditur, fore aliquando tempus, cum & mortalia corpora nostra à morte ad vitam reducentur; quod Christus nos resurrectionis vitæq; suæ fecit participes. Fieri enim omino non posset, ut Christus caput nostrum reviviscens Gal. 2. 19. 20, Rom. 4. 25, & 5. 15, &c. & 6. 4, 5, 11, 12, &c. 1 Cor. 15. 20, &c. 1 Thes. 4. 14. Col. 1. 18. 2 Tim. 2. 11.

nos sui corporis membra, morte in nihilum recidere, funditusque interire patiatur.

M. Perge.

A. Sicuti sacræ Literæ declarant, Christum propter justitiam nostram excitatum fuisse, ita nos etiam docent, ut Christi exemplo de mortiferis peccatorum operibus exurgentes, justitiæ posthac, atq; sanctitati vivamus: ad quod præstandum virtute potentiaque glorioſæ resurrectionis suæ nos Christus corroborat.

Rom. 6. 4. &c. 9, 10. 11. &c. Col. 3. 1. 2. &c. Eph. 5. 23. &c. Mat. 16. 19. Luc. 24. 51. Act. 1. 9, 10. &c.

M. Quid in Fidei confessione deinde sequitur?

A. Ascendit ad Cœlum, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis.

M. Hoc quemadmodum sit accipiendum expone.

A. Planissime, quod Christus corpore ascendit in cœlum, in quo antea corpore non aderat: quodq; è terra, in qua prius corpore præsens fuerat, discessit.

Joan. 12. 8. & 16. 15. 16. 28. & 20. 17.

M. Annon ergo nobiscum amplius in terris adest?

A. Prænonuit ipse Apostolos suos, non semper se cum illis præsentem futurum: quod de corporea ejus præsentia est intelligendum. Divina enim natura sua, qua universa complet, tum in cœlo semper aderat, tum eadem, & spiritus sui virtute præsens Ecclesiæ suæ in terris perpetuo adest, & adfuturus est, usque eo dum mundana omnia ad exitum perveniant.

Joan. 12. 8.

Joan. 17. 5. Mat. 18. 20. & 28. 20. Joan. 14. 18. & 16. 7. Rom. 8. 9. &c.

M. Minime ergo deserti sumus ab auxilio, defensioneque Christi, tametsi corpore præsentem illum non habeamus?

A. Nequaquam. Christus enim Patri ad dextram assidens, potestate, sapientia, providentiaq; sua mundum regit & moderatur: movet, gubernat, temperat universa: sacrum etiam Spiritum suum, ut maximum charitatis in nos suæ pignus de cœlo, ut est pollicitus, in animos nostros demittit; cujus sui Spiritus clarissimo lumine mentes

Mat. 28. 18. Joan. 17. 7. & 17. 2. &c. Eph. 1. 20. & 4. 8. &c. Phil. 2. 9. 10. Col. 2. 18. Apoc. 1. 15. Rom. 5. 5. & 8. 4. 5. 9. &c.

nostras,

nostras, tenebris cœcisque nubibus circumfusas, illustrat: ab animis etiam nostris ægritudinem repellit, consolationeque nos levat atq; sustentat; eadem præsturus, quoad hic mundus exitum habebit.

M. Nunc etiam dicito quid præcipue de Christi ascensu, sessioneque à dextra Patris consideres, quod quidem ad Christum ipsum proprie pertineat.

A. Æquum fuerat, ut Christus, qui ab altissimo decoris & amplitudinis loco ad infimum servi gradum, dedecusq; condemnationis & ignominiosæ mortis sese demiserat, ad illustrissimum vicissim honorem, ad celsissimamque dignitatis sedem ascenderet, & in antiquum statum restitueretur: ut contemptio videlicet illataq; ipsi probra, gloria & majestate, quasi paria paribus compensarentur. Phil. 2. 8. 9. &c. Joan. 17. 5. Eph. 1. 20. &c.

M. Nobis vero Christi in cœlum ascensus, sessioque à Patris dextra, quam adfert utilitatem.

A. Principio, Christus, ut hominum gratia è cœlo in terram, tanquam, ad exulandum, venit; ita & in cœlum patrimonium suum, hominum vice, ascendit, viam qua nobis sit ingrediendum in cœlum muniens, cœlique portas nobis prius ob peccatum occlusas reserans. Porro, præsens coram Dei, nosque illi commendans, & veniam nobis ab illo petens, causæ nostræ patrocinium suscipit, quo defensore causam nunquam amittemus. Joan. 14. 2. 3. &c. Joan. 16. 16. Rom. 8. 34. Heb. 7. 25. & 9. 24. 1 Joan. 2. 1.

M. Verum qua ratione ascensus Christi in cœlum imitatores esse possumus?

A. Suscipere in posterum, mentisque & animi aciem in cœlum, ubi Christus patri dexter assidet, intendere debemus: cogitationes omnes, & curas nostras in rebus divinis, cœlestibus, sempiternis; non in humanis, terrenis, atque fragilibus defigentes. 1 Cor. 15. 47. 48. &c. Col. 3. 1. 2. &c.

M. Ecquid præterea.

Isa. 1. 11. &c. 6. 17. &c. Mar. 5. 8. &c. Joan 4 20. &c. 24.

A. Commonemur etiam, ut Christo Domino cœli jam imperium tenenti, non mundano ritu, aut futilibus commentis humanis honorem habeamus; sed ut divino planeque spirituali cultu, qui & nobis qui tribuimus, & illi cui tribuitur, potissimum conveniat, eum pie sanctèque veneremur.

M. Nunc te volo, quæ de supremo judicio, mundique exitu didicerò, mihi breviter enumerare.

Mar. 24. 29. 30. 31. & 25. 31. 32. &c. 1 Cor. 15. 52. &c. 1 Thes. 4. 16. &c. 2 Pet. 3. 10. &c. Rom. 14. 10. 12. 1 Cor. 4. 4. 2 Cor. 5. 10. 11

A. Christus cum illustrissimæ dignitatis splendore, magnificentiæque præcellentissima amplitudine, in cœli nubibus adveniet, cinctus lepusque copiis & corona cœlestium stipatorum; & ad terribilis buccinæ signum clangoremq; formidolosum, mortales universi, qui ab orbi mundi ad illud usque tempus ex hac vita migrarunt, tum animis tum corporibus integri revivisscent, & pro Christi tribunali judicandi adducentur, unusquisque de factis suis rationem redditurus, quæ æquissimus atq; acerrimus judex ad summæ veritatis regulam exquiret.

M. At cum natura mortem omnibus certo præfixerit, quomodo in fidei confessione victuros tum esse aliquos affirmas?

1 Cor. 15. 51. 1 Thes. 4. 17. 1 Cor. 15. 53. &c.

A. Divus Paulus declarat eos qui eo tempore in vita commorabuntur, repentina mutatione renovandos & omni corruptione corporibus abstersa, remotaque mortalitate, immortales eos exorituros esse: & ista ipsis commutatio mortis est futura loco, quod mortalis vitæ occasus vitæ fiet ortus immortalis.

M. Num igitur pios metu perterritos memoriam illius diei perhorrescere debere, aut eum ipsis pertimescendum & fugiendum esse putas?

Rom. 8. 1. 15. 23. 39. 2 Cor. 1. 7. Phil. 3. 20. Tit. 2. 13. 1 Pet. 3. 12.

A. Nequaquam: quin etiam illius expectatio piorum animos ad spem optimam erigit, solatioque maxima permulcet. Is enim sententiam pronunciabit, qui, nostro loco, sententia judicis est con-

condemnatus, ne nos in severum Dei judicium vocati convincamur, sed indemnati judicio liberemur

M. *Quando igitur de Deo Patre creatore, filioque ejus Jesu Christo liberatore, hactenus sit dictum; duabus istis Christiana professionis partibus ad exitum jam perductis, tertia nunc, quid videlicet de Spiritu sancto credas, est declaranda.*

A. Eam tertiam esse sacrosanctæ Trinitatis personam profiteor, à Patre & Filio ex omni æternitate procedentem, utrique parem, atque ejusdem omnino substantiæ, simulque cum utroq; venerandum & implorandum. Mat. 26. 18. 1 Joan. 5. 7. Joan. 14. 26. & 15. 26. & 6. 7. & 20. 22. Act. 5. 3. 4.

M. *Sanctus quare vocatur?*

A. Non solum propter suam ipsius sanctimoniam, quæ est omnino maxima; verum etiam, quod electos à Deo, & Christi membra sanctitate imbuat: quamobrem sacra Scriptura ipsum *sanctificationis Spiritum* nuncupat. Rom. 1. 4. & 15. 16. 1 Thes. 3. 13. Tit. 3. 5. 1 Per. 1. 2.

M. *Quibus in rebus sanctificationem hanc sitam esse putas?*

A. Principio, ejus virtute divinitus renascimur; hoc est enim quod Christus dixit, Necessarium esse, ut ex aqua & spiritu de integro nascamur. Ejus etiam numine afflati, Dei Patris filii adoptione instituimur; ex quo fit, ut *Spiritus adoptionis* meritissime nominetur: qui electionem etiam nostram quasi consignat in animis nostris, nobis confirmans atque persuadens, divina beneficia universa nostra per Christum fieri. Joan. 3. 5. 6. Tit. 3. 5. Rom. 8. 15. 23. Gal. 4. 5. 6. 2 Cor. 1. 22. & 5. 5. Eph. 1. 13. 14.

M. *Prosequere.* Joan. 14. 17. 26. & 16. 13.

A. Spiritus sanctus cœlestia mysteria animis nostris interpretando explanat, mentiumque nostrarum oculis, ut illorum intelligentiam capere possint, lumina præfert: ad ipsius porro arbitrium peccatis venia vel tribuitur, vel negatur; ejus virtute naturæ vitiositas comprimitur & edomatur; 1 Cor. 2. 10. 11. 12. 15. Eph. 1. 17. Rom. 8. 5. 9. &c. Joan. 20. 22. 23.

matur; perverſique appetitus frænantur atque
Act. 2. 4. 17. &c. franguntur, animique ad ſtudium pietatis concitantur ipſius arbitratu varia beneficia divinitus
1 Cor. 12. 4. 7. &c. in pios conferuntur.

M. *Ecquid habes præterea quod de hac re dicas?*

A. Inter vitæ hujus multiplica diverſaq; malorum, ſolicitudinum, & calamitatum genera, piorum dolores & mœrores (quorum in hoc mundo conditio plerumque miſerrima, luctuſq; vix alioqui conſolabilis eſſe ſolet) Spiritus ſanJoan. 14. 16 26. & 15. 26. & 16. 7. Rom. 8. 11 ctus occulte conſolando, fiduciamque afferendo minuit, levat, atque mollit, & ex eo *paracletus*, hoc eſt, conſolator, vere proprieque nominatur. Poſtremo, Spiritus ſancti potentia, mortalia noſtra corpora à mortuis excitata, ad vitam
1 Cor. 12. 4. 7 &c. 11. 13. revocabuntur. Summa autem, quantacunque nobis bona Deus per Chriſtum largitur, ex univerſa Spiritus ſancti efficienta cognoſcimus, percimus, comprehendimus. Tantorum igitur datori beneficiorum meritiſſime confidimus, & ſpem in eo reponimus, ipſumque veneramur, atq; opem ab illo petimus.

Symboli pars. M. *Reliqua eſt pars quarta, de ſancta Eccleſia Catholica, de qua ſententiam tuam jam intelligere cupio.*

1 Cor. 12. 27. Eph. 1. 22, 23 Col. 1. 18, 24. *A.* Summatim dici poteſt, Eccleſiam eſſe corpus Chriſti.

M. *Verum magis hoc perſpicue pluribuſque verbis dicito.*

Rom. 12. 5. &c. 1 Cor. 12. 12, 13, 20, 26. Eph. 1 4, 5. & 3 9, 10. Matt. 25 34. *A.* Eccleſia eſt corpus reipublicæ Chriſtianæ, hoc eſt, univerſa multitudo conſociatioque piorum omnium, quos Deus per Chriſtum ad vitam ſempiternam ex omni æternitate deſignavit.

M. *Quam ob cauſam hunc articulum Symbolo additum eſſe putas?*

A. Quoniam quidem non ſolum nequicquam Chriſtus mortem oppetiiſſet, ſi non exiſteret Eccleſia;

clesia; sed etiam, quæ hactenus dicta sunt universa, supervacanea forent & ad nihilum recasura.

M. Quamobrem?

A. A principio ad hunc usque locum salutis causas recensuimus, radicesque ipsas consideravimus; nominatim vero quod Deus nos propter Christi meritum diligat, & benevolentia complectatur: præterea, quod hujus gratiæ, in quam cum Deo reconciliati sumus, efficacitate Spiritus sancti, participes reddamur: Verum ista hunc unicum habent exitum, ut instituatur Ecclesia, hoc est, concilium fidelium, ut in quos divina hæc munera conferantur. Mat. 16. 18. Act. 20. 28. 1 Cor. 12. 12, 13. &c. Eph. 1. 3. 4. 5. &c. 11. &c. & 3. 9. 10. 21. & 5. 5. 1 Tim. 3. 15. &c.

M. Quare hanc Ecclesiam vocas sanctam?

A. Ut hæc nota ab impia incredulorum turba internoscatur. Quotcunque enim delegit Deus, eosdem pietate morumque integritate imbuit. Rom. 8. 29. 30. 1 Cor. 14. 33. Eph. 1. 4. 5. 11. 12.

M. Ista, quam Ecclesiæ assignas, sanctitas, estne jam in omni genere perfecte absoluta?

A. Nondum. Quamdiu enim mortali hic conditione vivitur, ea est humanæ naturæ infirmitas, ut parum validis viribus simus, ad omnem usque quaq; culpam effugiendam. Proinde Ecclesiæ sanctimonia non est adhuc plene cumulateq; perfecta, veruntamen probe instituta. Sed quando cum Christo, à quo nitorem & splendorem omnem obtinet, penitus copulata fuerit; jam tandem innocentia & sanctitudinem omnibus suis numeris plane expleta, ut vestitu quodam candidissimo nitidissimoque, exornabitur. Rom. 8. 26. 1 Cor. 13. 9. &c. 2 Cor. 12. 5. 9. 1 Cor. 13. 10. & 15. 52. 53. &c. Eph. 5. 26. 27. Apoc. 19. 9. & 21. 10. 11. &c.

M. Ecclesia cur appellas Catholicam?

A. Idem valet, atque si universalem vocarem. Hæc namq; multitudo & conventus piorum non habet definitam aliquam regionem aut tempus, cujus terminis septus teneatur: verum piorum, qui Mat. 28. 19. Act. 2. 5. 9. 10. &c. 1 Cor. 12. 12. 13. &c.

Eph. 1. 22. 23. & 2. 12. 13. &c. & 4. 4. 5. &c 15. 16. Col. 1. 18.

qui à mundi fabricatione omnibus locis atque temporibus vixerunt, vivuntve, aut victuri sunt, numerum integrum comprehendit; ut unum sit Ecclesiæ corpus, sicut unus est Christus corporis illius unicum caput.

M. *Nunc te explicare volo, quamobrem, sanctæ Ecclesiæ Catholicæ continuo subjungas, nos* credere sanctorum communionem

1 Cor. 12. 12. &c. 20. &c. 26. &c. Eph. 4. 3. 4. 13. 16. 25. Col. 1. 18. & 2. 19.

A. Cum ubique terrarum & gentium, omnibusque temporibus & seculis habeat Deus qui pie ipsum sancteque colant, universi illi, quamvis intervallis locorum & temporum longe disjuncti, unius tamen ejusdemque corporis (cujus est Christus caput) partes sunt, summa inter se conjunctione devinctæ: tanta est sanctis hominibus & cum Deo & inter se communio. Namque Spiritus, fidei, sacrorum mysteriorum, precationum, condonationis criminum, beatitudinisque sempiternæ, atque adeo universorum divinorum donorum (quibus Ecclesia per Christum fruitur) communicatione, sunt inter se quam maxime conjuncti. Charitate præterea amicitiaque non simulata, sed concordi, sese mutuo complectuntur. Quoniam vero ista piorum communitas in sensum intelligentiamque humanam, perinde atque aliæ conjunctiones consociationesque hominum non cadit, jure hic, inter ea quæ creduntur, locum habet.

Mat 22. 39. Joan. 13 34. 35. Rom. 12. 5. 1 Cor. 10. 24 & 13. 3. 4. &c. 2 Cor. 11. 28. 29. Gal. 6. 2. Phil. 2. 1. 2. &c.

M. *Hæc, quam commemoras, Ecclesia, conspicua est, an non conspicua?*

Rom. 8. 29. 30. 33. Eph. 1. 4. 5. &c. 11. Col. 3. 3. 12.

A. In hac fidei confessione præcipue tractatur de cœtu illorum, quos Deus occulto arbitrio sibi per Christum delegit: quæ Ecclesia neque in conspectum cadit, neque ejus ostendi indicia semper possunt. Est tamen aspectabilis quædam, quæque cerni possit Ecclesia Dei, cujus nobis notiones atque insignia palam profert & proponit.

M. Qua-

M. *Quænam ea sunt?*

A. Ubicunque gentium Evangelium Christi Servatoris pure declaratur, Deo, Christi nomine, preces vere adhibentur, sacra mysteria recte celebrantur, disciplinaque Ecclesiastica rite exercetur; ille Christianorum hominum cœtus ibi congregatus, est spectabilis Christi Ecclesia. Isa. 55. 10. 11. Luc. 24. 47. Joan. 14 13. 14. & 15. 16. & 16. 23. Rom. 10. 8. 9. 1 Cor. 11. 20. 21. 23. &c.

M. *Sunt ne igitur universi, qui in hanc spectabilem Ecclesiam conveniunt, numero destinatorum ad vitam sempiternam accensendi?* Mat. 18. 16. 17. 19. 20. & 28. 19.

A. Hypocritæ nonnulli specie quadam assimulatæ sanctitatis in hunc sese conventum insinuant, qui tamen longissime absunt à veris Ecclesiæ membris. Quanquam, quoniam ubicunque verbum Dei vere explicatur, & sacra mysteria sancte celebrantur, ibi semper sunt aliqui saluti per Christum destinati, universam illam frequentiam, Ecclesiam Dei esse interpretamur; cum & Christus ipse duobus tribusve, qui ipsius nomine convenerint, præsentem sese adfuturum spondeat. Mat. 13. 19. &c. 25. &c. 47. &c. Isa. 59 10. 11. Mat. 28. 19. &c. ut supra. Mat. 18. 19. 20

M. *Quare Ecclesiæ remissionem peccatorum subjicit?*

A. Principio, quod claves, quibus cœlum tum clauditur, tum aperitur, hoc est, jus illud obligandi & solvendi, reservandi & condonandi crimina, quod est in administratione divini verbi positum, Christi munere donatum, & commissum Ecclesiæ potestati, in ipsa proprie resideat. Deinde, quod nullus condonationem criminum imperrare possit, nisi qui Ecclesiæ, quæ est corpus Christi, pars vere fuerit; quique communem Ecclesiasticæ societatis conjunctionem diligenter, integre, pieque continenter etiam, & ad extremum servat & defendit. Mat. 16. 18. 19. & 18. 17. 18. Joan. 20. 22. 23. 1 Tim. 3. 15. Joan. 15. 4. 5. &c. Col. 2. 18. 19.

M. *Ab Ecclesia igitur alienis non superest spes ulla salutis.*

A. Extra

A. Extra Ecclesiæ limen in omnia sunt damnationi, morti, atque exitio obnoxia. Membra enim distracta divulsaque à capite atque corpore, omni spe vitæ orbata sunt.

M. Vocabulum remissionis *quam significationem habet?*

Psa.32.1,2. Joan.3.16,17 Act.13.38,39 & 26.18. Rom.3.24. 25.28. Eph.1.7. Col.1.13,14.

A. Quod videlicet à Deo impetrent fideles, ut peccata sibi ignoscat: Deus enim, Christi gratia, qui pro peccatis satisfecit, omnibus ipsi fidentibus gratuitam dat criminum veniam, & ex damnatione atque judicio ereptis commeritam pœnam remittit.

M. Ad promerendum ergo de Deo peccatorum impunitatem, nonne benefactis nostris ipsi satisfieri posse putas?

Ut supra. & Isa. 53.4.5. Rom.5.8,10. Gal.2.16. Col.1.20,21. Heb 9.14,15. 2 Tim.1.9,10.

A. Unus omnino Christus cruciatu & morte sua, quibus est affectus, supplicium nostris maleficiis constitutum luit atque persolvit; simulque Deo, nostro nomine, satisfecit. Solus igitur Christus aditum nobis ad divinam clementiam patefacit. Penes nos, summo hoc munere sola ipsius bonitate beneficientiaque gratis donatos, nihil est omnino quod ipsi invicem mercedis remunerationisve loco vel deferamus vel referamus.

M. Nihilne ergo prorsus superest à nobis præstandum, ut criminum condonationem consequamur?

Jer.18.8,&c. Ezec.18.21. 30,31,32. & 33,14,&c. Mat.4.17. Luc.5.32.

A. Deus nocentibus se crimina condonaturum pollicetur, modo pœnitendo errorem corrigant, atque deponant, mentesque à vitæ nequitia revocent ad ipsius obsequium. Quamobrem pœnitentia correctioque vitæ nobis est necessaria, ut peccatorum impunitatem exoremus.

Psa.32.3,4,5. & 52.3,4. Prov.28.13. Luc.15.18,21. 1 Joan.1.8,9. * Psal.66.7. & 31.9,19.

M. Pœnitentiæ quas partes complectitur?

A. Crimina, nos primum nostra agnoscere, confiterique coram Deo oportet; acerbissimo etiam animi * dolore angi, pudoreque affici, quod illius

illius majestatem offenderimus: peccati præterea odium intimum susciperе, illudque detestari atque execrari oportet. Hic dolor à quibusdam *contritio* nominatur.

M. Ecquid amplius?

A. Ne ex doloris magnitudine desperatio animos nostros occupet; fides eos consolatione sua sustentat, quæ veniæ à Deo peccatis nostris per Christum Servatorem impetrandæ bonam certamque spem ostendit. Atque istuc est, quod peccatorum remissionem nos credere testificamur.

M. An in tantam formidinem, atque in has angustias adductus homo, seipse eripere valet?

A. Nequaquam: solus namque Deus hominem ab omni spe derelictum corroborat, prostratum & jacentem excitat, & in spem salutis restituit; cujus solius virtute peccator ad eam, quam memoravi, fiduciam, sensumque, atque cogitationem revocatur.

M. Reliqua Symboli jam recense.

A. Credo resurrectionem carnis & vitam æternam.

M. De istis perpauca sciscitabor, quod quædam de illis, cum de supremo judicio ageres, supra dixeris. Quorsum demum hæc aut quamobrem creduntur?

A. Quamvis humanas animas indissolubiles & æternas esse persuasum sit; mentem tamen nobis omnino consideremus, si existimaremus corpora nostra morte in nihilum interitura: ex alterius enim nostri partis desiderio laborantes, perfecto gaudio atque immortalitate nullo unquam tempore plene potiremur. Proinde nobis certo persuademus, non animas tantum nostras, cum hanc vitam deserimus, à corporum consociatione solutas, sinceras atque incorruptas sursum continuo in cœlum ad Christum ferri; sed corpora etiam nostra

& 38, 3, 4. &c. 8, &c. 17, 18, &c. & 51, 17. 1 Cor. 11. 31. 2 Cor. 7 9, 10, 11, &c. Mat. 27. 3, 4. 2 Cor. 2 6, 7, 8 Luc. 7. 3. 8, 47, &c. 15, 18, 23. & 23. 14, 20, 21, & 18, 42 43. & 24, 47. Act. 2. 37. 38, & 3 19, & 13. 30, 31. 1 Tim. 1. 15, 16 Psal. 23. 3. & 30, 10, & 51, 7, 8, 10, 11, 12, & 10. 3, 7, 18, &c. Act. 11. 18. 2 Cor. 1. 3, 4. 2 Thes. 2 16, 17 2 Tim. 2. 25. Mat. 22. 30. &c. Joan. 11. 25, 26, &c. 1 Cor. 15. 10. 1 Cor. 15. 14, 17, 18, 19. Luc. 16. 22, & 23 43. Rom. 8. 11. 1 Cor. 15. 42. &c. 3. &c. Phil 3. 21. 2 Cor. 5. 1. 2. 1 Thes. 4. 13, 14. &c.

nostra, omni liberata corruptione, & in feliciorem vitæ conditionem revocata, cum animis iterum suis sociandâ, & instar corporis Christi splendida futura: atque ita ad perfectam bestitudinis absolutionem integri perveniemus, immortali vita sempiternaque felicitate in perpetuum perfruentes.

M. *Mortem ergo corporis piis pertimescendam non esse putas?*

Ut supra, & Luc. 23. 43. Joan. 11. 25. &c. Phil. 21. 23. &c. Apoc. 1. 11.

A. Certe præceptor. Est enim nobis persuasissimum, non esse mortem rerum deletricem, quæ omnia omnino perdit ac perimit: verum ducem nobis in cœlum esse, quæ cursum nostrum ad placidam, quietam, felicem, perpetuamque vitam dirigit.

M. *Cum vero Symboli, hoc est summæ fidei Christianæ declarationem jam absolverit, narra mihi, quem fructum ex ista fide percipimus.*

Rom. 3. 21. 23. &c. Gal. 2. 16. &c

A. Ex ea justitiam in conspectu Dei consequimur, qua vitæ sempiternæ hæreditatem adimus.

M. *Nonne igitur sanctitas, quam divino numini tribuimus, vitæque inter homines honestas & innocentia nos Deo integros exhibet?*

Rō. 7. 14. 15. & 8. 3. & 10. 5 & 11. 6. Gal. 2. 16. & 3. 10. &c

A. Istuc antea sub Legis explicatione, aliisque item locis breviter attigi. Summa autem, si ex legum divinarum præscripto vitam quis sancte agere omnino posset, jure ille bonorum operum ratione justus haberetur: sed quia ab illa perfectione nostra omnium vita longissime aberrat, scelerumque nostrorum conscientia convicti, animis succumbimus; aliam sequi rationem, viam indagare aliam debemus, qua in gratiam cum Deo reducamur, quam nostris in ipsum promeritis

M. *Quænam ea est?*

A. Unum perfugium reliquum est, divina per Christum

Chriſtum clementia, qua nullum omnino ad opera noſtra, meritave reſpectum habens, gratuita nos propter Chriſtum charitate amplectitur, non criminum modo noſtrorum veniam, ſed & juſtitiam Chriſti, per fidem in ipſum, ita nobis tribuens, ut per eam, haud aliter ac ſi noſtra eſſet, gratioſi apud ipſum ſimus. Dei igitur in Chriſto miſericordiæ univerſam noſtram juſtitiam acceptam referri oportet. Luc. 18. 11, 12, 13, 14. Rom. 3. 24, &c. & 4. 4, &c. 16. Eph. 2. 4, 5. 2 Tim. 1. 9. Tit. 3. 4, 5.

M. Quomodo rem ſic ſe habere cognoſcimus?

A. Ex Evangelio, in quo divina promiſſa nobis Chriſti nomine facta continentur, quibus cum fidem tribuimus, hoc eſt, plane penituſque perſuaſum habemus de divina erga nos bonitate (quemadmodum antea in toto Symbolo eſt explicatum) iſtius, quam memoravi, juſtitiæ quaſi poſſeſſionem occupamus. Rom. 4. 9, 11, 14, 16, 20, 21. Gal. 2. 16, 20, & 3. 11. Heb. 10. 38, &c.

M. Non igitur affirmas fidem præcipuam eſſe hujus juſtitiæ cauſſam, ita ut propter illius merita Dei judicio cenſeamur.

A. Nihil minus; nam illud eſſet fidem in Chriſti locum ſupponere. Verum hæc juſtitia primum a divina clementia, ut a fonte, fluit; unde rivi ad nos per Chriſtum deducuntur: per Evangelium vero defertur; nos autem eam fide, tanquam manu, apprehendimus. Itaque fides non origo, ſed inſtrumentum eſt juſtitiæ; quia videlicet Chriſtum, qui eſt juſtitia noſtra, complectitur, vinculis nos ita arctiſcum Chriſto conſtringens, ut is omnia ſua bona nobiſcum per ipſum communicet. Eph. 1. 4, 5, 6, &c. & 2. 4, &c. Tit. 3. 5, 6. Mar. 1. 14, 15. Joan. 1. 12. Rom. 3. 21, &c. & 4. 16, 19, &c. 1 Cor. 1. 30. Heb. 9. 14. &c.

M. Verum an cui hæc fides adeſt, illi deeſſe bona opera poſſunt?

A. Minime. Nam fide Chriſtum complectimur, qui nos non ſolum à delictis morteque liberos reddit, & cum Deo reconciliat; verum etiam divino Spiritus ſancti numine ac poteſtate, de integro Rom. 6. 4, & 7. 6, & 8. 1, &c. 9. 10, &c. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 15 & 4. 23, 24. Col. 3. 1, 10.

integro nos generat, & revocat ad integritatis pietatisque desiderium atque curam, quam nos vitæ novitatem nominamus.

Rom. 5. 1, 2. 1 Cor. 13. 2. Eph. 3. 17. Jac. 2. 20. 1 Pe. 1. 9, 21. &c.

M. Justitiam igitur fidemque & bona opera naturalem quandam inter se conjunctionem habere affirmas, ob eamque causam non magis esse disjungenda, quam Christus, eorum in nobis effector, à seipso est separandus.

A. Verissimum est.

M. Illa ergo fidei explicatio humanos animos ab operibus officiisque pietatis minime avocat?

Psal. 1. 3. Mar. 7. 17, 18. & 12. 33. 35. Rom. 6. 1, 2, 3, 4. &c. Gal. 5. 6. Eph. 3. 17. Col. 2. 7. Tit. 3. 8.

A. Nequaquam: bona enim opera fidei, ut sui pisuæ, inhærent. Fides igitur mentes nostras in studio vitæ cum virtute colendæ adeo non reddit hebetes, ut illarum potius aciem ad id quam maxime exacuat: planeque in numero vere fidelium non est habendus: nisi qui, quantum viribus eniti potest & vitiis omnibus repugnat, & ad omnes virtutes aspirat; ita se perpetuo gerens, ut qui vitæ suæ rationem à se esse repetendam intelligat.

M. Aperte igitur dicito, qua ratione actiones nostræ Deo placeant, & quomodo ille eas remuneret.

Deut. 4. 1, 2. & 5. 31. 32. &c. Mar. 7. 6, 7, 8. 9. & 10. 17. 19. Joan. 14. 15. 2. 23. & 15. 10.

A. In officiis pietatis duæ res sunt maxime necessariæ. Prior, ut ea agamus quæ jure divino præcipiuntur: altera, ut in illis obeundis eum animum fidemque præstemus quam à nobis Deus requirit. Neque enim ulla sive opera, sive consilia Deo grata esse queunt, nisi fide commendentur.

M. Si ergo & eadem illa bona opera, eaque etiam fide ac mente, quam Deus nobis præfinivit, faciamus: quare, operum piorum merito, in justorum numero habendi non sumus?

Rom. 9. 31. 32 & 14. 23. Heb. 11. 6. Luc 18. 11, 12, 14 Rom. 3. 20. & 4. 2.

A. Justitiam, quam Deus approbet, plane cumulatque perfectam, & juri divino usquequaq; con-

congruentem esse oportet: at nostra opera etiam absolutissima longe multumque à Legis divinæ præscriptione discrepant, plurimisque de causis tum accusenda sunt, tum condemnanda: Proinde justi censeri divino judicio, factorum nostrorum ratione, nequaquam possumus. Job.4.18.19. & 15.14.15.16 & 25.4.5.6. Isa.64.6. Psal.143.2. Gal.2.16.

M. *Verum ista declaratio hominum interim mentes à sanctitatis studiis avertere; aut si non remissiores negligentioresque in obeundis virtutis muneribus, at minus saltem ad ea hilares atque impigras facere videtur.*

A. Nullo modo: edocuerunt enim nos sacræ literæ, quod quemadmodum vitiosæ nostræ actiones Deum ignominia afficiunt, ita bona opera nostra illius honori inserviunt: nullus igitur inferorum damnationisque terror, nulla cœli gaudiorumque omnium expectatio, nos vel à vitiis adeo avocare, vel ad recte faciendum allicere deberet, æque atque formido contumeliam aliquam majestati divinæ imponendi, studiumque amplificandæ illius gloriæ, quam supra omnia semper magnificare oportet. Nam licuti peccati pestis est ob eam rem maxime horribilis, quod Deo, & ejus sacrosancto verbo sit dedecori, ita virtutis summa laus decusque in eo consistit, quod Deo per illam honos habeatur. Mat.5.16. Præterea opera bona proximis nostris tum reipsa, tum etiam exemplo prosunt: Divinique erga nos amoris, nostræque pariter in Deum gratitudinis, dum ejus præceptis paremus, clara indicia ostendunt; fidei item & una salutis etiam nostræ signa patefaciunt. Non ergo inania nullique prorsus usui esse bona opera censebimus, propterea quod justitiam ex illis non adipiscamur Mat.5.16. 1 Pet.2.12. Rom.2.24. 1 Tim.6.1. Tit.2.5. 2 Tes.1.12. 1 Pet.2.12. Mat.12.33. &c. Joan.14.15. 21,23. & 15.10 Phil.2.12. 2 Pet.1.9.10. &c.

M. *Verum cum nostra opera vel optima, ut ipse asserit, imperfecta sint, quomodo Deo, cujus justi-*

tia eſt perfectio ipſa, accepta eſſe poſſunt.

Rom. 9. 1. 31 Gal. 5. 6. Heb. 11. 4. 5. 6. &c. uſque ad finem. Pſa. 130. 3. & 143. 2.

A. Fides eſt quæ Deum operibus noſtris facit benevolum, dum perſuaſum habet, eum legibus nos & judiciali jure perſequuturum non eſſe, nec factorum noſtrorum rationem ſtricte à nobis repetiturum, neque acerrima juſtitiæ ſuæ norma ea examinaturum eſſe: verum cunctis eorum defectibus condonatis, Chriſti gratia, ut plene perfecta, eſſe accepturum.

M. Quando igitur Deus per fidem, tum ut juſti habeamur, nobis largitur; tum opera etiam noſtra per eam ſine offenſione accipit: narra mihi, ingenitamne naturæ virtutem, an gratuitum Dei munus eſſe fidem exiſtimas?

Mat. 16. 17. Mar. 9. 23. 24 Joan. 9. 38. 39. 1 Pet. 1. 21. Luc. 24. 24. 27. 15. 46. Rom. 10. 8. 14. 16. 17. Col. 1. 9. 1 Tim. 2. 7. Luc. 17. 5.

A. Donum Dei, idque eximium certe atque præcellens, fides eſt. Nam Deus nos verbo ſuo inſtituens, & mentibus noſtris ſancti Spiritus ſui lumen clariſſimum præferens, aptos nos efficit ad ea diſcenda credendaque quæ alioquin obſcuræ intelligentiæ noſtræ vis nullo modo capere poſſet. Quod percipientes Apoſtoli, à Domino precantur, ut fidem ipſis adaugeat.

M. In tempore ipſo in precationis mentionem incidiſti: Poſtquam enim Legis divinæ Symbolique, hoc eſt, profeſſionis fidei Chriſtianæ declaratio eſt à te jam perfecta; ſupereſt ut proximo loco de oratione, gratiarumque actione dicatur. In expoſitione vero orationis, quæ eſt ſervanda diſtributio?

A. Hæc (niſi aliter tibi viſum fuerit) magiſter; ut primum à quo; deinde, qua fidentia; tertio, quo mentis affectu; poſtremo quid ſit precandum, declaretur.

M. Principio igitur narra mihi, quem putes precibus appellandum eſſe.

Pſa. 17. 7. &c & 28. 46. & 78. & 104. & 107. 10.

A. Unum Deum, præterea neminem.

M. Quamobrem?

A. Quoniam Deus vitam, præſidium, ſalutem no-

noſtram, bonaque univerſa ſolus in poteſtate ditioneque ſua tenet, par eſt ut omnia quæ nobis opus erunt ab illo poſtulemus & expectemus; & ut in cunctis periculis in ejus tutelam perfugium habeamus.

M. *Quare divos ſive pios homines, qui ex hac vita migraunt, aut etiam Angelos non precabimur?*

A. Quia Deus noſtram ſui ſolius implorationem, ut cultum qui ad ipſius majeſtatem proprie & privatim ſpectat, requirit; quam non licet alteri cuiquam tribuere. Pſal. 50. 15. & 89. 26. Joan. 16. 23. 24. Iſa. 48. 11.

M. *Ecquid præterea?*

A. Si in precatione alium aliquem præter ſolum Deum appellaremus, ſine autoritate verbi divini, &, quod conſequens eſt, ſine fide, quæ verbo Dei nititur; id faceremus, quod facere, non eſſet Dei numini pietatem tribuere, ſed in ejus gravem offenſionem incurrere. Rom. 10. 8. 14. 16. 17. & 14. 23. Heb. 11. 6.

M. *Perge nunc exponere qua fidentia mortales miſelli, qui multis modis ſumus indigniſſimi, Deum immortali gloria præcellentem compellare audeamus.*

A. Precaturi, non in Dei conſpectum inſolenter nos damus, quaſi promeriti ut exaudiamur: verum noſtram indignitatem agnoſcentes, Chriſti Mediatoris nomine aditum habemus; quo deprecatore, divinæ Majeſtatis benevolentiam nobis non eſſe defuturam confidimus. Pſa. 79. 8. 9. Joan. 14. 13. & 16. 23. 24. Eph. 2. 18. 1 Tim. 2. 5. Heb. 4. 14. 16. & 10. 19. 22.

M. *Qua ratione in hanc quam dicis ſpem adduceris?* Mat. 21. 21. 22. Mar. 11. 22. 23. 24.

A. Promiſſis divinis nobis in ſacris literis per Chriſtum factis fidem habeo; nihil dubitans, quæcunque certa fide à Deo Patre Chriſti nomine precamur, quin ea, quantum quidem nobis conducent, exoraturi ſimus. Joan. 14. 13. & 16. 23. 24. Heb. 10. 19. 22. 23. Jac. 1. 6. 7. & 4. 3.

M. *Jam, quo mentis ſenſu Deus implorandus ſit, declara.*

A. Si miſeriarum ſcelerumque noſtrorum, quæ

Pſal.6.& 38. tot.& 50.15. & 123.tot. Rõ.7.18.&c. & 8.22. 23. 26. & 12.12. 2 Cor.3.4. 5. Luc.18.1.5.7. Eph.6.18. Col.4.2.21. 1 Tim.2.1. Pſal.34.15. & 145.18. 19

nos opprimunt, recordatio, acerbiſſimos, ita uti par eſt, animorum dolores nobis commoveat: fieri aliter non poteſt quin omnibus exoptemus votis, ut ex illa conſcientiæ ſolicitudine quæ nos ita vexat, eripiamur: atque ita omni obſecratione, obteſtatione ſummoque mentis ardore, divinam miſericordiam & auxilium efflagitabimus.

M. *In precatione igitur verbum ſolum ex ore fundere ſatis non erit?*

A. Pollicetur Dominus ſe prope adfuturum, auxiliumque laturum iis ſolum qui vere ipſum, hoc eſt, memori mente implorant; eorum enim vota ſibi pergrata eſſe: quamobrem neceſſarium eſt eam orationem, qua in precatione utimur, nobis eſſe cognitam, ut lingua atque mens uno conſenſu jungantur.

1 Cor.14.7.11. 14.15.

M. *Faſne eſt quæcunque, quorum deſiderio aliquo tenemur, à Deo precari?*

Mat.7.11. & 20.22. Jac.4.3. 1 Joan. 5.14. 15.

A. Deus prohibeat, ut Chriſtiani homines Chriſti nomine quicquam à Deo poſtulent, quod ſit contra Dei & Chriſti voluntatem; atque ita & indignum ſit quod largiatur Deus, & nobis etiam accipere pernicioſum. Quam ob cauſam, ne affectione animi impulſi inconſiderate in precatione aberremus, certa nobis formula regulaque eſt ab ipſo Chriſto expreſſa, ad quam preces noſtras perpetuo debemus accommodare.

Mat.6.9, 10 &c. Luc.11.1,2, &c.

M. *Quænam ea eſt.*

A. Eadem nimirum ipſa quam divinus ille Præceptor auditoribus ſuis, nobiſque per eos univerſis, præſcripſit: in qua cuncta quæ à Deo poſtulari licet, quæque nobis impetrari expedit, breviter comprehenſa perpaucis ſententiis complexus eſt; quæ precatio de Conditoris nomine *Dominica* nuncupatur. Si igitur cœleſtem Magiſtrum divina voce præmonentem audiemus haud unquam à precationis rectæ præſcripto deerrabimus.

M. Do-

M. *Dominicam igitur precationem pronuntia.*

A. Precaturi, inquit Dominus, ita loquimini; Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo: quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula. *Amen.* Mat. 6. 9. &c. Luc. 11. 2. &c.

M. *An existimas nos ista ad verbum expressa semper debere recitare, ita ut uno verbo aberrare non liceat?*

A. Licitum est sine ulla dubitatione verbis aliis Deo preces adhibere, si modo à precationis hujus sensu non declinemus, eaque fiducia atque mente quam ante dixi, Deum imploremus.

M. *Quot sunt Dominicæ Precationis partes?*

A. Postulata quidem sex, aut, ut quidam partiuntur, septem complectitur: ex duabus tamen universe partibus constat: ex quibus una priores tres postulationes continens, ad divinam gloriam directo spectat: altera ad nostram peculiariter utilitatem attinet, & tres aut quatuor posteriores petitiones comprehendit. *Partes Dominica Precationis.* Psa. 33. 13. 14. & 34. 15. 17. 18. & 94. 9. 10 11. & 139. 1. 2. &c. & 145. 18. 19.

M. *Cur Deum ita nominatim compellas, dicens,* Pater noster?

A. Quoniam non ut absenti, surdove verba facio; sed Deum Patrem ut præsentem invoco: pro certo habens, preces illum meas audire: nequicquam enim alioquin opem ab eo peterem. Matt. 21. 21. 22 Mat. 11. 22. 23. 24. Joan. 16. 23. 24.

M. *Verba sigillatim paulo accuratius excutiamus: Deum quare nuncupas* Patris *nomine?*

A. Quia recte precandi fundamentum, ut superius diximus, in exorandi spe firma positum est, voluit Deus suavissimo nos * *Patris* vocabulo Heb. 10. 19. 22. 23. Jac. 1. 6. 7. *Rom. 8. 15. 16.

Gal.4.6. Mat. 7.7.11. Luc.11.9.13. ipsum appellare, ut fidenter ad se, suique auxilii summa cum expectatione, haud aliter ac suum filii parentem assolent, accederemus: imo ut spe tam multo meliore, quam ulli liberi de naturali patre habere possunt, ipsum adeamus, quam longe Deus cœlestis ille Pater, potestate, bonitate, propensaque ad juvandum voluntate, terrestribus parentibus universis excellit.

M. *Nunquid nos aliud commonefacit paternum hoc nomen?*

Malac.1.6. Mat.23.39. 42. *A.* Ut in precando debitam à liberis, Patri cœlesti, pietatem, honorem, obsequium præstemus; eoque animo, qui filiis Dei convenit, affecti simus.

M. *Quare Deum promiscue nostrum Patrem, potius quam tuum proprie nominas?*

Psal.22.v.2. Rom.1.8. 1 Cor.1.4. *Rom.12.4. 5.10,16. 1 Cor.10.24. & 12.12.&c. 11.&c.25,26 &c.& 13.5. *A.* Pio cuique licitum esse fateor, Deum appellare suum: * is tamen amoris inter Christianos ardor esse debet, ut unusquisque, quod ad omnium commune commodum attinet, spectaret: quam ob causam, in universa ista postulatione nihil a reliquis separatim, verum publico cunctorum nomine omnia efflagitantur.

M. *Ecquid amplius?*

Mal.2.10. Joan. 8. 41. Eph.4.5. 6. Jac.2.1.2.3.5 Deut.10.17. &c. Isa.10.17.18. & 68.5.6. & 46.6.7.8. *A.* Divites & optimates commonefiunt, ne pauperes humilioresque contemnant; sed ut eos, tanquam germanos fratres, benevolentia complectantur, quibus Deus filiorum honorem tribuere non dedignatur. Rursum vero tenuissimi quique miselliqué homines, qui in hac vita maxime neglecti esse solent, hac interea spe mentes suas possunt recreare, quod patrem in cœlo summa præditum potestate, sibique benevolentissimum habeant.

Isa.11.4.5, &c.& 20.6. 33.13.14. 11.5.3. M. *Quare Deum ais in cœlo esse?*

A. Propterea quod credam Deum in sempiternæ

ternæ & felicissimæ beatitudinis excelsissimo gradu, cœlique quasi arce altissima imperium gerentem, rerum simul omnium præpotentem esse, & supera, infera, media, universa, ut in præsentia sua conspectuque posita, intelligere atque gubernare.

M. Exquid præterea?

A. Monemur ne quicquam Deo non dignum postulemus, sed ut cœlestem patrem alloquentes, mentes à terra rebusque terrenis excitemus atque avocemus; superaque & cœlestia meditantes, felicissimam illam parentis nostri beatitudinem, cœlumque, ut paternam per Christum hæreditatem, summa cupiditate expetamus. Col. 3. 1. &c. Rom. 8. 17. Eph. 1. 14. 18. Heb. 9. 15. 1 Pet. 1. 3. 4.

M. Aperto igitur nobis nunc tam fœliciter vestibulo hoc primo, ingressioneque ad precandum, perge ad primam petitionem.

A. Principio petimus, ut *Dei nomen sanctificetur.*

M. hoc quam habet sententiam? Jos. 14. 23. Psa. 29. 5. 6. &c. & 56. 1. 2. 3. &c. & 97. 7. 9 & 113. & 115. & 135. & 145. tot. Joan. 4. 23. 24 Rom. 1. 23. & 11. 36. & 10. 27 1 Cor. 10. 31. Eph. 3. 20. 21. 1 Tim. 1. 17. Isa. 52. 5. Exec. 36. 20. 21. Rom. 2. 24. Mat. 5. 16. 2 Thes. 1. 11. 12

A. Postulamus primum, ut divinum nomen mortalibus quam maxime cognitum manifestumque reddatur, ejusque honor atque decus ubique terrarum & gentium, ita ut convenit, illustretur: Utque fictorum futiliumque deorum nominibus prorsus obliteratis & abolitis, solius Dei cœlestis Patris divinum nomen atque majestas in honore habeatur, atque ab omnibus omnium ætatum hominibus, ubicunque locorum atque gentium, puris integrisque mentibus implore tur.

M. Quid adhuc superest?

A. Optamus ne in sacrosanctum Dei nomen, ob aliqua dilecta nostra, maledicta conferantur, illique quasi infamia quædam inferatur: sed ut potius per nostram in Deum religionem, beneficentiamque erga homines, divinum nomen omni laude cumuletur.

Mat.9.38. & 24.14. & 28.19,28. Luc.4.17,18 &c. Joan.17.17, 20. 2Cor.3.15,16 & 4.2.4.&c Eph.6.18, 19 2 Thes.3.1,2. Mat.13.13,25 38,39. & 15. 2,3 5,6. Mar.7.3,4, &c.7,8 9 &c Joan.16.2,3. &c.& 17.14. 15. Joan.16.13. Eph. 3.1. Luc.22.3 ,32 Rom.6.12, &c.& 8.5.9. &c.& 16.20. Gal.5.15. 16, &c. Eph.6. 10, &c.7.18. 9, &c. 1 Pet.5.8, 9 Mar. 25.34. 41, 8. Rom.8. 16, 17,18. 2 Pet.1.3,5. Tit. 3. 7 Psal. 40. 8. Mat.26.42. Joan.5. 30. & 6. 38. Eph 6.1. Rom. 8.5.7. &c.

M. *Perge porro.*

A. Proximo loco postulamus, ut Dei regnum adveniat; hoc est, ne divinam sui verbi, atque Evangelii Christi veritatem, per quam in innocentium piorumque hominum cordibus Deus regnat, obscura caligine tectam latere patiatur; sed ut ejus notitia mortalibus indies clarius illucescat, coelesti eos doctrina erudiens: Optamusque, ut Deus se velit opponere versutis fallaciis, & frangere atque extinguere furentes impetus satanæ, sceleratorumq; hominum, qui veritatem vel commentitiis fabulis obscurare, vel sævitia oppressam radicitus tollere moliuntur.

M. *Prosequere.*

A. Oramus, ut Deus per sacrum suum Spiritum illustrare & moderari velit mentes omnium qui sunt de ipsius Ecclesia, in qua, ut in Regno suo, proprie dominatur; eosque, ut suos milites, ope atque virtute sua roborare velit, quo strenue contra diabolum, mundum, appetitusque vitiosos arma capere possint, illisque devictis, Dei in terris imperium dilatare: & ad extremum, omnibus ipsius pariter atque nostris hostibus conculcatis atque protritis, Deus universa subditionem dominationemque suam subjungat, gloriosissimeque triumphum agat; & nos etiam, ut suos per Christum liberos atque hæredes, sempiterni tandem sui regni participes faciat.

M. *Quid est deinceps in oratione dominica?*

A. *Ut Dei voluntas fiat.* Par enim est, ut liberi ad parentum arbitrium totos se accommodent; non è contrario, ut parentes filiorum arbitratu vivant.

M. *Quare adjungis, ut in terra fiat itidem ac in cœlo Dei voluntas?*

A. Cum terrenorum hominum animi variis ardentes desideriis, ad ea expetenda perficienda-

que

que concitentur, quæ Deum gravissime offendunt: precamur ut divino Spiritus sui instinctu nostras omnium mentes ad majestatis suæ nutum ita totas convertere atque formare velit, ut nihil unquam, quod sit contra divinam ipsius voluntatem, appetamus aut exoptemus. Rom 8. 2, 5, 9, 11, &c. 14. 15, &c. 1 Cor. 2. 12. &c. & 3. 16.

M. *Perge.*

A. Oramus etiam, ut quæcunque nobis de divina voluntate obvenire animadvertimus, ea non tantum toleranter, sed & libenter etiam feramus, & perferamus. Præterea, cum angeli ipsius, cœlestes illæ mentes, præclarissima item astra, Sol, Luna, cæteraque sydera ab ipso condita, divinæ ejus voluntati assidue obtemperent, optamus ut universi in terris mortales, exemplar hoc obedientiæ nobis ante oculos in cœlo propositum imitantes, majestatis suæ nutum intueamur, nosque totos ad illum accommodemus; ut quemadmodum in cœlo, ita & in terra nullus reperiatur, qui sacrosanctæ Dei voluntati adversetur aut reclamet. Act. 21. 14. 1 Pet. 3. 17. & 4. 12, 13, &c. Psa. 19, 1, &c. & 91. 11, &c. & 103. 20, &c & 104. 4. & 135. 7. &c. & 136. 7. 8 9. Heb. 1. 6. 7. 14 Apoc. 7. 11, &c. & 19. 10. & 22. 9.

M. *Ecquid amplius?*

A. Quando Deus voluntatem suam in sacris literis apertissime declaravit, quod etiam vocabulo *Testamenti*, hoc est, *Supremæ suæ voluntatis* eas nuncupans, clare indicavit; minime est dubitandum, eos, qui de scripturarum sententia discedunt, a Dei etiam sensu omnino aberrare. Deut. 4. 2. & 5. 32. & 28. 14. Mat. 7. 21. & 12. 50. & 15. 3. &c.

M. *Quando ad ea, quæ quæsita sunt de priore Dominicæ precationis parte, qua tres illæ petitiones ad divinam gloriam proprie spectantes continentur, satis jam respondisti; ad posteriorem nunc partem, quæ ad res nobis utiles respectum habet, commode transibimus.* 1 Cor. 3. 6. 14. Gal. 3. 15. 17.

A. Posterioris partis primum postulatum est, *Panem quotidianum da nobis hodie.*

M. Panis

M. Panis *vocabulum quid significat?*

Psal.104.15. 27.& 105.9. 10,11.&c. & 144,10,11,&c. & 145.14.15, 16.

A. Non ea solum quæ victum nobis vestitumque necessarium subministrant; sed & alia universa quæ ad subsidia conservationemque vitæ, & ad ætatem quietam ac sine formidine traducendam necessario pertinent.

M. *Nunquid præterea nobis suggerit nomen* panis?

Psal. 78 18, &c.29,30,31 & 106. 14.15. Ma. 6.25. &c. Luc.16. 9. &c. 1 Cor. 10. 6. 1 Tim.6.7.8.9 Heb.13. 5.

A. Ne ad delicias epularum lautissima quæque, neve magni vestimenta pretii, aut sumptuosum apparatum, voluptatis causa, solicite consectemur, accongeramus sed lautitiam luxuriemque aspernantes, modico, temperato, & salutari victu, cultuque parvo & commodo contenti simus.

M. *Qua ratione panem vocas nostrum, cum eum à Deo tibi donari flagites?*

1 Cor.4.17. 1 Tim. 6.17. Jac.1.17.

A. Dei dono noster efficitur, cum ipse eum, meritis licet nostris non debitum, in singulos dies ad vescendum nobis largiatur.

M. *An ob aliam aliquam causam noster panis nuncupatur?*

Gen.3.19. Eph.4. 28. 2 Thes.3.8, 10,11,12.

A. Commonefacit nos hoc vocabulum, ut victus quærendi causa, in laboribus nos corporis exerceamus, aut aliis eum bonis modis juste nobis acquiramus; utque eo contenti, nunquam alienum quicquam avare aut dolose aucupemur.

M. *Quando ut industria nostra victum comparemus Deus nobis mandavit, quare panem ab illo petis?*

Psal.127.1, 2. 100.3,6, 7.

A. Quia inutiliter tempus ætatis omne laborioso soliciteque contereremus, nisi sedulitas nostra, Dei munere, prosperos exitus consequatur.

Deut.8. 3. Psal.34.9,10 & 78.29.30. Luc.1. 53. & 4.4,& 12.15 1 Tim. 6. 17. Apoc. 3. 6,17.

M. *Opulentosne etiam homines divitiis copiisque omnibus affluentes, victum quotidianum à Deo postulare debere putas?*

A. Nequicquam rerum omnium, quas natura desiderat, abundantiam comparabimus, nisi divina

na virtute ſalutares vitaleſque fiant nobis. Qua etiam de cauſa, poſt cœnam quoque, ut cibum quotidianum, quo jam uſi ſumus, Deus nobis largiatur. hoc eſt, ut eum vitalem nobis, ſalutaremque faciat, precamur.

M. Quare hæc verba quotidianum & hodie *adjunguntur?*

A. Ut à curis & aviditate omni abhorrentes, ſtudioſeque munera noſtra exequentes, à beneficentiſſimo ea parente quotidie flagitemus, ad quæ ille quotidie largienda promptiſſimus eſſe ſolet. Mat. 6. 25, &c. 34. Luc. 10. 40, &c. Phil. 4. 6. 1 Tim. 6 9 10. 1 Pet. 5. 7.

M. Perge ad reliqua.

A. Quinto poſtulato peccatorum nobis veniam à Deo dari petimus.

M. Eſtne hæc venia omnibus neceſſario petenda?

A. Omnino: nemo enim omnium hominum reperiri poteſt, qui non crebro à debito officio declinet, ſæpenumeroque in divini numinis gravem offenſionem non cadat. Proinde qui peccata ſua non agnoſcunt, neque Deum, ut illis ignoſcat, precantur, ſed Phariſaico illo more atque exemplo, quaſi integros ſe atque ſanctos coram Deo, aut, ut vere loquar, contra Deum gloriando efferunt; illi de numero piorum, quibus iſta precationis norma, ad quam dirigantur, eſt præſcripta; & à ſpe veniæ peccatis ſuis tribuendæ, quæ in ſola Dei per Chriſtum miſericordia atque benignitate ſita eſt, ſeſe omnino eximunt. Iſthuc namque eſt, quod Chriſtus non ad innocentes, ſed ad nocentes ut peccata ſcilicet pœnitendo corrigant) vocandos, ſe in mundum hunc veniſſe profitetur. Pſal. 14. 1. 2. & 51. 1. 2. 3. Rom. 3. 10, 11, &c. 23. Joan. 8. 7. Jac. 2. 10. 11. 1 Joan. 1. 8. 10. Luc. 18. 9. 11. &c. 13. 14. 2 Cor. 5. 15, 18, &c. Joan. 1. 7. 9. 1 Joan. 2. 12. Mat. 9. 13. 1 Tim. 1. 15.

M. Conditio illa quamobrem addita eſt?

A. Rationi maxime conſentaneum eſt, ut precemur, à Deo ita nobis veniam dari, ſicuti nos eis, qui nos offenderunt, ignoſcimus. Niſi enim Mat. 6. 7. & 6. 14, 15. & 7. 1, 2. & 18. 24, &c. 35. Luc. 6. 36, 37, 38.

ad Jac. 2. 13.

ad aliis ignoſcendum propenſi reperiamur, & Dei parentis noſtri imaginem miſericordia exprimentes, ita nos geramus, ut ejus liberi agnoſcamur; aperte teſtificatur, non eſſe à ſe quicquam aliud expectandum, niſi graviſſimi ſupplicii acerbitatem. Nam qui, ut clementia in alios utatur, in animum inducere non poteſt, eadem, ſummi juris, norma, ſententia de illo ſine ulla venia feretur.

M. *Annon ergo noſtra lenitas à Deo premiriri, ut nobis ignoſcat, aut quædam quaſi mutua gratia illi relata videre poſſit?*

Rom. 3.24. 25.& 11.5,6. Gal 5.4. *A.* Nequaquam; gratuito enim tum Deus veniam non daret, neque ſolus Chriſtus ſupplicio ſuo peccata noſtra expiaſſet, pro quibus nemo alius ulla re alia compenſare, aut Deo quicquam retribuere poteſt.

M. *Tranſeamus jam ad ſextum poſtulatum, quod quidam in duo partiuntur.*

A. Eo petimus, *Ne nos inducat in tentationem, ſed à malo liberet.*

Mat. 12.43, 44.45. Joan. 5.14. & 8.11. 2 Pet. 2.20, 21 22. Mat. 10.6. & 26.41. Luc. 22.31, 32 1 Cor. 27, &c. 2 Cor. 11.3. Eph. 6.10, 11, 12, &c. Jac. 1.14. & 4.1. 1 Pet. 5.8.9. 1 Joā. 2.15, 16. Rom. 16.20. 2 Tim. 4.17, 18

M. *Quare ita precamur?*

A. Sicuti antea, ut præteritis ignoſcat, precati ſumus; ita nunc obſecramus, ne à nobis unquam poſthac peccetur. Nobis vero naturaliter mentes ita ſunt ad proſpiciendum improvidæ ita infirmis ſumus viribus ad propulſandum multiplices inſidias, incurſiones, atque illecebras Satanæ, mundi, concupiſcentiæque noſtræ propriæ; ut fieri aliter non poſſit, quin ſuccumbamus, niſi Deus ſuo nos numine corroboret, ſuæque potentiæ armis tegat: perfugium ergo unum ſalutis eſt, ut nos optimi maximi patris tutelæ ſuppliciter commendantes, eum obteſtemur, ne nos malitioſis ullis machinationibus ſuperari patiatur; ſed ut ex omnibus nos malis eripere, & perpetuo conſervare velit.

M. *Reli-*

M. *Reliqua est adhuc dominicæ precationis clausula.*

A. Quoniam tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula. Amen.

M. *Quamobrem precationem suam hoc modo concluſit Christus?*

A. Ut nobis confirmaret, divinam potentiam atque bonitatem tam infinite immensam esse, ut nihil omnium rerum sit, quod Deus nobis id rite postulantibus dare aut non possit, aut non velit; quod etiam vocabulum *Amen*, hoc est, *ita fiat*, ut appositа ad extremum veritatis nota, in animis nostris quasi consignat. Mat.7.10,11. & 21.22. Joan.16.23. 2 Cor.1.9.10. 20.& 9.8.&c Eph. 3.20. 1Tim. .15.16 Jac.1.6.

M. *Quam ob causam gloria divina postremo memoratur?*

A. Ut preces omnes nostras laudatione divini numinis concludendas esse intelligamus; hic namq; est finis ille, quo omnia, quæ rogatu nostro à Deo impetrare cupimus, nostraque consilia, sermones, opera, atque universa omnino dirigenda sunt. Hujus enim rei causa à Deo conditi, atque in hoc mundo collocati sumus. 1 Cor. 10. 31. Eph.3.20.21. Phil.1.1.11. 1 Tim.1.17. Judæ 25.

M. *Prosequere.*

A. Huc accedit, quod de Dei benignitate, justitia, sapientia, potentia magnifice glorioseque prædicare; illique nostra, & universi generis humani causa, gratias persolvere, pars sit honoris divini ad illius majestatem, pariter cum precatione, peculiariter spectans; quia nisi illum pie veneremur, non tantum tam magna ejus multipliciq; beneficentia nos mimine dignos ob ingratitudinem, præbebimus; verum etiam debitas tantæ in Deum impietatis pœnas meritissime in perpetuum sufferemus. Psal.29.1.2. & 34.1.2.3. &c. & 50. 14.15.23. & 92.1.2.& 95. & 96.& 105. tot. Rom.15.6. 1 Thes. 1.2. 2 Thes.1.3. Luc.17.7. Joan.5.44. Rom.1. 21.2. 1 Pet.4.11.

M. *Quando homines etiam in nos benigni beneficique esse solent, nonne liceat illis quoque gratiam habere?*

A. Quot-

1 Cor.12.6,11. 2Cor.9.8. &c.12. Mat.5.16. 1 Pet.2.12. & 4.10,11.

A. Quotquot ab hominibus apud homines benefacta collocantur, ea Deo accepta referenda sunt; propterea quod in illis tribuendis homines se reipsa ministros tantum Deo præbent: atque ita gratus noster in homines animus, in Dei autoris gloriam, ut ad proprium atque ultimum rerum omnium finem, refertur.

M. *Quando de Lege Dei, Symbolique, hoc est, professione fidei Christianæ, de precatione etiam atque gratiarum actione, quæstio omnis ad exitum jam est adducta; annon commode postremo de sacramentis agemus?*

Mat.26.26, &c.& 28.19. Joan.3.5. Act.2.38, &c 1 Cor.11.23. Tit.3.5.

A. Commodissime, præceptor: nam ea precationis secum & gratiarum actionis conjunctionem perpetuo habent.

M. *Dic mihi igitur, quot in Ecclesia sua sacramenta designavit Christus.*

Mat.3.11,&c & 26.26,27, 28. Mar.16.16. Joan.3.5. Act.2.38. 1 Cor.10.16. & 11.24,&c. Gal.3.26,27 Mat.3.11,&c. & 26.26,&c Joan.3.5. 1 Cor.10.6. Mat.3.11,12, &c.& 28.19. Joan.3.5. 1 Cor.10.16. Act.8.36,37, 38. Mar.1.4. Act.2.38,&c & 22.16.

A. Duo: Baptismum, atque Cœnam Dominicam.

M. *Sacramenti nomen quid significat?*

A. Sacramentum est externa divinæ erga nos per Christum benevolentiæ beneficentiæque testificatio, signo aspectabili arcanam spiritualemque gratiam repræsentans; qua Dei promissiones de remissione peccatorum, & æterna salute per Christum data consignantur, & earum veritas in cordibus nostris certius confirmatur.

M. *Sacramentum quot habet partes?*

A. Duas: extraneum elementum, sive rem creatam, quod est signum aspectabile; & arcanam gratiam, quæ conspicua non est.

M. *In baptismo quod est signum extraneum?*

A. Aqua qua baptizatus tingitur vel perfunditur, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

M. *Quæ est occulta & cælestis gratia.*

A. Venia criminum, & regeneratio: has am-

Rom.6.3, &c.

bas

bas per mortem & resurrectionem Christi consequimur; & illarum est hoc sacramentum nobis quasi obsignatio quædam atque pignus. Gal.3.26,27. 1 Pet.3.21.

M. *Baptismi vim & effectum paulo adhuc apertius explicato.*

A. Cum naturaliter filii iræ, hoc est, in gravissima apud Deum offensa, & ab ejus Ecclesia sive familia alienati simus; per baptismum in Ecclesiam recipimur, certumque habemus nos jam Dei filios esse, & cum Christi corpore copulatos, in illudque quasi insitos esse, ejusque membra factos, in eodem cum ipso corpore concrescere. Eph.2.3.19, 20. Tit.3.3.4.5. &c. Mar.16.16. Joan.3.5. Rom.6.3. &c. 1 Cor.12.13. 1 Pet.3.21.

M. *Quæ ab iis, qui baptismo sunt initiandi, requiruntur?*

A. Pœnitentia & Fides.

M. *Hæc paulo copiosius declarato.* Mar.1.4, 15. 16.16.

A. Anteactæ primo vitæ nobis est graviter pœnitendum, certaque est habenda fides Christum suo sanguine peccatorum nostrorum maculas eluisse, & ita nos Deo acceptos reddidisse: ejus etiam spiritum in nobis habitare. Deinde secundum hanc fidem, promissumque in baptismo factum elaborandum est, ut cupiditates omnes coerceamus, utque vitæ integritate nos Christo quasi indutos, & ejus divino numine instinctos esse, perspicuum faciamus. Act.2.38.&c & 8 36,37, &c. & 16.31. 33,34.& 19. 4.5.& 22.16. 1Cor.12.13. Rom 6.3.&c & 13.12, 13, 14. Gal.3.26,27. Eph.4.20,21. Col.2.12.

M. *Quare igitur infantes baptizantur, qui istis propter infirmitatem ætatis efficere nequeunt?*

A. Quia de Dei Ecclesia sunt, divinaque benedictio atque promissio, Ecclesiæ per Christum (in cujus fide baptizantur) facta, ad eos pertinet. In quarum rerum cognitione & fide, ipsi ineunte puericia imbuendi sunt, ut agnoscant, quid in Baptismo spoponderint atque professi sint; illique sponsioni, vitæ etiam sanctitate, quantum quidem conniti possunt, satisfaciant. Gen.9.9. & 17.7.8. Mar.10.14, 16. Rom.3.3. & 4. 21, 22, &c. & 6.3.&c. Gal.3.27. Eph.4.20, 21, &c.

M. *Cœna Domini quis est ordo?*

A. Idem

Mat.26.26, &c. Mar.14.22, &c. Luc.22.19, &c. 1 Cor.11.23, 24,&c.

A. Idem ipse videlicet, qui est à Christo Domino assignatus: qui eadem qua proditus est nocte, accepit panem, & postquam gratias egisset fregit & dedit discipulis suis, dicens, Accipite, edite, hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum, peracta cœna, accepit: & cum gratias egisset, dedit eis, dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis & pro multis, effunditur in remissionem peccatorum: hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem. Quotiescunque enim comederitis hunc panem, & de poculo biberitis, mortem Domini annuntiabitis donec venerit. Hanc præscriptionem atque hunc ordinem sequi, summ que fide servare, atque ex hoc præscripto cœnam Domini celebrare oportet, usque dum ipse redeat.

M. Quem ad finem?

Luc.22.19. 1 Cor.11.24. 26,&c. Joan.6.27. 32.35.48.&c 54.55.&c. 2 Cor. 10.16.

A. Ut mortis Domini, beneficiique maximi in nos per eam collati, recordationem grati & memores in perpetuum habeamus: utque quemadmodum pe Baptismum de integro nati sumus; ita Cœnæ Dominicæ nutrimentis educati, ad spiritualem æternamque vitam assidue confirmamemur. Atqui ob eam ipsam causam, ut semel in lucem edi, ita & Baptismo semel expiari sat est: sed ut nutrimenti, itidem & cœnæ Dominicæ usus frequenter est iterandus

M. Quot sunt partes hujus Sacramenti?

A. Ut in Baptismo, sic & in cœna Dominica duæ sunt partes: quarum una terrestris est, & quæ sensibus percipi potest; altera cœlestis est, & quæ sub externos sensus non cadit.

Mat.26.26, 27. Mar.14.22, 23. Luc.22.19, 20.

M. Quæ est terrena atque spectabilis pars?

A Panis & vinum, quæ utraque expresso jussu Domini sunt ab omnibus accipienda.

M. *Ca-*

M. *Cœleſtis pars illa, & ab omni ſenſu externo longe disjuncta, quænam eſt?*

A. Corpus & ſanguis Chriſti, quæ fidelibus in cœna Dominica præbentur, ab illiſque accipiuntur, comeduntur, & bibuntur, cœleſti tantum & ſpirituali modo, vere tamen atque reipſa: adeo quidem ut veluti panis ſuſtentandi corpora, ſic Corpus Chriſti animas noſtras ſpiritualiter per fidem paſcendi maximam habeat facultatem: & veluti vino mentes hominum lætitia excitantur, & reficiuntur vires; ſic & animæ noſtræ Chriſti ſanguine per fidem recreatæ relevantur: hoc enim modo corpus & ſanguis Chriſti in cœna Dominica recipiuntur. Chriſtus enim omnibus, qui ipſi fidunt, tam certo corpus & ſanguinem ſuum impertit, quam pro certo habent, panem ſe atque vinum ore ſtomachoque accepiſſe. Cœna etiam Dominica vitæ nobis ſempiternæ ſigna communicans, immortalitatis nobis noſtræ pignu atque reſurrectionis obſes exiſtit

1 Cor. 11, 33, 34. Joan. 6. 27. 35. & c. 48. &c. 63. &c. 1 Cor. 10. 16. Pſal. 104. 15. Joan. 5. 51, 54

M. *An igitur panis & vinum in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti convertuntur?*

A. Nequaquam: nam hoc eſſet naturam Sacramenti, in quo tum cœleſtis, tum terrena materia continetur, delere; veritatemque Corporis Chriſti in dubitationem adducere; illiſque etiam, qui Sacramentum ſunt accepturi, reformidandi atque refugiendi occaſionem offerre.

Mar. 26. 26, &c. Mar. 14. 22, 23. Luc. 22. 19, 20. 1 Cor. 11. 23, 24. 25. 26. 27, 28.

M. *An fuit inſtituta à Chriſto cœna, ut Deo patri hoſtia pro peccatis expiandis immolaretur.*

A. Minime: nam Chriſtus mortem in cruce occumbens, unicum illud ſempiternum ſacrificium ſemel in perpetuum pro noſtro ſalute obtulit; nobis vero unum hoc tantum reliquum eſſe voluit, ut maximum utilitatis fructum, quem ſempiternum illud ſacrificium nobis præbet, grati ac memores percipiamus: quod quidem in cœna

Heb. 7. 26, &c. & 9. 12, &c. 25 & c. & 10. 10, 12. 14. 18 Luc. 22. 19. 1 Cor. 11. 24, 25. 26. Heb. 13. 1, 16.

Dominica præcipue præstare debemus.

1 Cor. 11. 28. 29. M. *Quomodo officio nostro satisfaciemus ut rite cœnam Dominicam celebremus?*

Jer. 24. 7. & 29. 12, 13. Joel. 2. 12, 13. &c. 15, 16, &c. A. Si nosmet ipsos excutiamus, exquiramusque nunquid vere Christi membra simus.

M. *Illud quibus signis cognoscemus?*

Luc. 22. 19. 1 Cor. 11. 24. 25. 26. Rom. 5. 8, 9. & 8. 4. 5, &c. 1 Tim. 1. 14, 15, 16. 1 Per. 1. 13. 14. &c. 21. 22. & 4. 1, 2, 3. Mat. 22. 39. Joan. 13. 34. 35. &c. 1 Cor. 10. 17. & 13. 10. Deut. 4. 1, 2, 13. Psa. 19. 6, 7. &c. & 119. 4, &c. Mat. 19. 16, 17. Luc. 10. 25. &c. Rom. 2. 12, 13. & 3. 19, 20. & 4. 15. Gal. 3. 10. 2 Cor. 3. 7. & 7. 9, 10, &c. Rom. 1. 15, 16. Act. 13. 38, 39 Heb. 1. 4. 5. &c & 9. 9. 12, 14. & 10, 1, 2, 3. &c. A. Initio, nobis ob admissa peccata vehementer est pœnitendum: deinde certa divinæ per Christum misericordiæ fiducia nixis atque confisis bene sperandum, partaque nobis per illius mortem salus gratissimis est animis prosequenda: præterea, integre in posterum, sancteque vivendi studium nobis & voluntas propensa atque constans suscipienda est: denique, quando cœna Domini hominum inter homines consociationis atque amoris clara indicia ostendit, proximis, hoc est, toti humano generi, benevolentia, remoto procul omni odio atque invidia, fraterne est præstanda.

M. *Cum de præcipuis fidei Christianæ capitibus satis multa, sicuti existimo, te jam interrogarim: experiri adhuc volo, quam breviter, atque expresse summam omnium, quæ sunt hactenus tractata, possis exponere.*

A. Principio, Lex divina, decem explicata præceptis, perfectam mihi ante oculos pie vivendi regulam proponit, ad quam vitam meam dirigere atque formare debeo; constituta, si usp am aberrem, æternæ in me damnationis pœna: per Legem igitur peccata mea, Deumque ob ea ira in me incensum, & sempiternam mortem divina mihi justitia debitam esse agnosco; quæ cogitatio horribili formidine timoreque ex peccatorum conscientia animum meum percellit: unde cum neque prudentia, neque viribus aut potestate mea, neque ulla humana angelicave ope, aut auxilio, neque ullo alio modo aut ratione posse me omnino

nino liberari intelligam; Evangelium me edocet, Chriſtum Dei filium hominum ſine peccato factum, morte ſua meritas debitaſque peccatis meis pœnas perſolviſſe, Dei patris ſuam in me iram ſuo ſanguine reſtinxiſſe, & me rurſum in gratiam ipſius reconciliaſſe, ſuæque juſtitiæ feciſſe participem, & æternæ ſecum vitæ hæredem inſtituiſſe quæ omnia Chriſti beneficia mihi per fidem communicantur: quam fidem Spiritus ſanctus in animo meo per prædicationem Evangelii inſevit, eamque per ſacra myſteria ſua, aſpectabilia certiſſimaque indicia & pignora divinæ erga me per Chriſtum bonitatis, confirmavit. Quæ etiam fides, ut viva quædam atque ferax arbor, pietatis, juſtitiæ, aliorumque bonorum operum fructus in me per omnem vitam procreare deberet, ad gloriam Dei, qui tot & tantis me beneficiis affecit, & ad utilitatem etiam atque exemplum ſalutare proximi. Cujus fidei incrementum, facultatemq; placendi Deo, & iſta omnia præſtandi, me, qui ex meipſo maxime ſum infirmus atque imbecillis, continuis atque ardentiſſimis precibus à Deo Patre bonorum omnium autore, in nomine Filii Jeſu Chriſti Servatoris noſtri, efflagitare, gratiaſque illi maximas pro univerſis ab eo acceptis beneficiis aſſidue agere oportet.

Mat.1.20,21. Joan.1.14,29. Iſa.53.4,5,6, 10,11. Rom.3.24, &c. Col.1.20, 21, 22,&c. Rom.3.23, 24,&c.& 10. 4 &c. Rom. 8. 14. 16,17,&c. Gal.2.16,&c. Rom.10. 8, 14.16,17. 1 Cor.12.3,6, 9,&c. Mat 28.19.20 Mar.16.15,16. 1 Cor.10. 16, 17. Pſal.1.3. Mat.7.16,17. Luc.1.74.75. Rom.6.1.2.3 Gal.5.6. Mat.5.16. 1 Pet. 2.12. Mat.9.23,24. Rom.1.7.&c & 7.15. &c. & 9.16. 1 Cor.1.3. 4. 2 Cor.3 5. &c.

M. *Intelligo (mi fili) Chriſtianæ pietatis præceptis te bene inſtitutum eſſe, ejuſque ſummam memoria tenere. Reliquum eſt, ut ad iſtam rectæ intelligentiæ normam mores tuos ita formes atque commodes, ne ſine cauſa videri poſſis harum rerum ſcientiam eſſe conſecutus.*

Phil. 2. 13. Eph.5.6,&c. 2 Theſ.1 12. Joan.14.13.& 15 16,& 16.23 1 Cor. 10. 31. Eph 3.20,21. Judæ 25. Mat. 13.23. Luc. 12. 47. Rom.1.21.& 2. 17. Eph.4.20,21.& 5 8 9. Phil.1 9 10,11. Col.1.5,6,9 10. Tit. 1.16. Jac. 1.22, 23. &c.& 4.17. 2 Pet. 2.20,21.

A. Deo mihi auxilium ferente, omnem adhibebo diligentiam (honorate Magiſter) neque quicquam omittam, quantum quidem à me elaborari queat, quo appellationem titulumque vere Chriſtiani poſſim ſuſtinere: quinetiam humili aſſiduaque prece atque obſecratione à Deo Opt. Max. ſuppliciter petam, ne divinam ſuorum præceptorum ſementem, propter animi mei quaſi nihil ferentis agri ſterilitatem, interire patiatur; ſed menti meæ, tanquam macro & infœcundo ſolo, cœleſti ſuæ gratiæ imbre rigato, eam fertilitatem dare velit, ut uberrimas edam ſanctitatis fruges, in cœleſti horreo granarioque recondendas atque conſervandas.

Luc. 11. 9. 13. Jac. 1. 5. 6 &c Mat. 13. 19, 20 Joan. 15. 16.

M. *Perge (mi fili) tenere iſtam viam quam inſtituiſti, nihil hæſitans, quin ſicuti hoc conſilium atque propoſitum divino inſtinctu motus cæpiſti; ita ad exitum optabilem rationis atque inſtituti iſtius tui, jam ſanctis à te initiis orſi, feliciter ſis ipſius ductu perventurus ad æternam tuam ſalutem, & Dei Opt. Max. gloriam: cui omnis laus, honor, gloria, ſempiternis eſt ſeculorum ætatibus tribuenda.*

Pſal. 1. 3. 1 Cor. 3. 7. 9. 2 Cor. 9. 10, 14 Mat. 3. 12, & 13. 23. Joan. 4. 36, &c. Gal. 5. 22, 23. &c. 2 Cor. 8. 10, 11. Phil. 1. 6, 9, &c. & 2. 13. Rom. 6. 22, 23. Mat. 5. 16. 2 Cor. 9. 10, 11, 12, &c.

FINIS.

Admonitio Matutina:

Expergiſcere qui dormis, & excitare à mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus. Eph. 5. 14.

Tempeſtivum eſt nos jam è ſomno ſuſcetari. Rom. 13. 11.

Præteriit nox, dies appropinquat: abjiciamus igitur opera tenebrarum, & arma lucis ſumamus. 12.

Honeſte nos, ita ut in clara luce verſantes decet, geramus; & Domino Jeſu Chriſto induamur. 13.

Ita luceat hominibus vitæ noſtræ ſplendor, ut, noſtra opera bona conſpicientes, gloriam Patri noſtro cœleſti tribuant. Mat. 5. 16.

Sapientia res eſt excellentiſſima, & quæ nunquam evaneſcit: ab illis vero qui eam admirantur & exquirunt, facile invenitur, atq; obtinetur. Sap. 6. 12.

Eos qui ipſam expetunt antevertit, ut ſeſe illis ultro offerat. 13.

Qui primo diluculo illi invigilat, non multum laboris ſuſtinebit: præſto enim illi ad portam erit in foribus ejus aſſidens. 14.

Sapientia ſtultitiæ tam longe præſtat, quam lumen tenebris antecellit. Eccleſ. 2. 13.

Pſa.135.3. *DEO tribuite laudem, O pueri; ſervi ejus laudibus efferte nomen Domini.*

Nomen Domini glorioſe prædicetur: ex hoc tempore in omnem æternitatem.

Summa laude celebrandum eſt nomen Domini, ab ortu ſolis ad occaſum.

Pſal.74.16. Tuus, O Deus, eſt dies, & tua eſt nox; tu præparaſti lumen & ſolem.

Pſal. 3. 5. *In cubilibus nos collocavimus, ſomnoque nos dedimus, & rurſum experrecti ſumus; quoniam in tua, O Deus, tutela latuimus.*

Pſal.63. 1. & 88.13. O Deus, tu es Dominus noſter; ſummo mane te quærimus, & ſupplices ad tuum auxilium confugimus.

Pſal.89.12. *Servi tui ſumus, O Domine, ingenii lumen in nobis accende, ut tua præcepta intelligamus.*

Pſal.143. 8. Monſtrato viam, qua nobis ſit ingrediendum; ad te namque mentes noſtras erigimus.

Pſal.143.10. *Inſtitue nos, ut ea quæ tibi grata ſunt faciamus; tu enim es Dominus Deus noſter; nomen tuum ſanctum dirigat nos in viam quæ deducit ad vitam.*

Pſal. 143. 8. Effice ut benignam tuam bonitatem matutinis temporibus ſentiamus: in te enim poſitas omnes noſtras ſpes habemus.

Pſal. 90. 14. *Diluculo nos exple miſericordia tua; & præ gaudio voces effundimus, & lætabimur omnibus diebus vitæ noſtræ.*

Tu

Tu enim, Domine, is es, cujus desiderio tenemur; in tua fiducia ab ineunte ætate conquiescimus. Psal. 71. 4.

Tuis subsidiis, ex quo primum in lucem editi sumus, sustentamur, tu nos ex alvo materna eduxisti: tuam laudem & gloriam in perpetuum celebrabimus. Psal. 71. 5.

De tua potentia canemus, tuam benignitatem prima luce prædicabimus: tu enim nostrum præsidium, perfugium nostrum, nostrum propugnaculum: tu Deus noster clementissimus perpetuo extitisti. Psa. 59. 16, 17.

Gloria tribuatur Deo Patri, & Filio, & Spiritui sancto.

Sicut à principio ad hunc usque diem factum est, fietque per infinitas seculorum ætates. Amen.

GRatiam tibi, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt, habemus, Deus Pater cœleſtis, qui nos ab omni præteritæ noctis periculo atque diſcrimine ſalvos atq; incolumes uſque ad hodiernum diem conſervaſti, precamurque ut hodie etiam atque perpetuo in poſterum ſalutis noſtræ defenſionem atque patrocinium ſuſcipere velis: & quemadmodum, diſcuſſa noctis caligine, ſolis luce mundum omnem compleviſti, nos è ſomno excitaſti; ita & mentes noſtras è tenebris internis ig orantiæ in lucem vocatas, & è vitiorum ſopore ſuſcitatas, divinis radiis ſacroſancti Spiritus tui, notitiaq; dilecti Filii tui Jeſu Chriſti Servatoris noſtri, veri illius ſolis illuſtrare digneris: ut ab operibus tenebrarum declinantes omnemq; vendi curſum ad divinam verbi tui veritatem dirigentes, nos ut in clara luce, atque in conſpectu tuo, honeſte, juſteque & ſancte, ut diei filios geramus; tandemque ad beatiſſimam illam lucem in qua tu habitas, duce eodem Filio tuo Jeſu Chriſto, perveniamus. Cui tecum & cum ſancto Spiritu, uni venerandæ majeſtatis Deo, laus atque honor omnis in perpetuum debetur. *Amen.*

Pſal. 3. 5. 7. & 4. 9.
Pſa. 91. tot.
Pſa. 74. 16.
Pſa. 4. 6. & 8. 9.
Joan. 14. 26. & 16. 13.
Act. 26. 18.
2 Cor. 4. 6.
Joan. 1. 5. 9. & 8. 12. & 12. 35.
Rō. 13. 12. 13.
Eph. 5. 8. 11.
Pſal. 119. 105.
Luc. 1. 74. 75.
1 Tim. 6. 19.

Pre-

MAximas tibi ex animis gratias agimus; Deus Pater luminum, bonorum omnium largitor, quod parentibus patroniſque noſtris hanc mentem dediſti, ut nos ea ætate quæ maxime flexibilis eſt, & ad optima quæque diſcendum opportuniſſima, in bonarum literarum diſciplinam traderent: ſuppliciter à te petentes, ne illorum bonam de nobis ſpem, noſtræque ætatis optimam partem, propter noſtram ingenii tarditatem, negligentiam, & inertiam, perire ſinas. Et quia noſtra vigilantia, induſtria, atque ſtudium nihil ſine divino inſtinctu tuo proficere valent, dignare cœleſtibus tuis radiis mentibus ingeniiſque noſtris ita illucere, noſque eo deſiderio & amore bonarum literarum, ſapientia atque virtute efficere, eaque docilitate ad percipiendum memoriaque ad percepta retinendum donare, ut in pueritia atque adoleſcentia noſtra bonis literis artibuſque, & virtutis preceptis liberaliter inſtituti, viri docti & pii, reique publicæ atque ſanctæ Eccleſiæ tuæ utiles evadamus, ad ſanctiſſimi nominis tui gloriam amplificandam. Hæc à te, Pater cœleſtis, nomine unici Filii tui Jeſu Chriſti Servatoris noſtri efflagitamus, obſecrantes ut ea nobis ipſius cauſa largiri velis: tibi vero, cum eodem Filio tuo, ſanctoque Spiritu, laus omnis & gloria perpetuo tribuatur. *Amen.*

Jac. 1. 17. Eccleſ. 12. 1, 2, &c. Prov. 22. 26. Prov. 6. 6, 9. & 24. 33. Pſal. 127. 2. Joan. 15. 4. 5. Pſal. 4. 6, & 36. 9. 2 Cor. 4. 6. Deut. 4. 9. 10. & 31. 12. 13. Pſa. 78. 3. 4. Mat. 19. 13. 14. 2 Tim. 3. 15. Joan. 15. 16. 1 Tim. 1. 17.

Ma-

LArgire, Domine Deus Pater cœleſtis, ut divino Spiritu tuo afflati, & dilectiſſimi Filii beatiſſimique pueri tui Jeſu Chriſti clariſſimum illuſtriſſimumque exemplum nobis ad imitandum ante oculos præponentes, hoc pueritiæ atque adoleſcentiæ noſtræ tempore, nos totos ad bonarum literarum ſtudium & virtutem applicemus, atque ad tuam voluntatem conformemus; & ſicuti ætate progredimur, ita indies magis magiſque ſcientia, ſapientia, virtute proficiamus; tum hominum piorum, tum vero tuam maxime cœleſtem gratiam atque amorem (in quo ſumma ſita eſt felicitas) nobis conciliantes atque conſequentes: idque per eundum Filium tuum Jeſum Chriſtum, Servatorem noſtrum, cui, una tecum & cum ſancto Spiritu, honor eſt atque gloria ſempiterna tribuenda. *Amen.*

Luc. 2. 46.

Eccleſ. 12. 1.

Luc. 2. 52.

PSALMI.

Admonitio Vespertina & Nocturna.

DIE *signis incedat, nihil offendit: quoniam solis lumen aspicit.* Joan.11.9. 10.

At si de nocte ambulet, luce orbatus per errorem incurrit.

Haec est damnationis causa, quod lux mundo affulsit; homines vero tenebris potius quam luce delectati sunt, propterea quod eorum vita flagitiosa fuerat. Joan.3.19.

Jesus Christus Dei filius lux est, quae in tenebris fulget, vera illa lux quae omnes homines, qui in hanc vitam ingrediuntur, illustrat. Joan.1.5.9.

Progrediamur igitur dum suppetit lumen, nos ne nox opprimat: nam qui tenebris versatur, nescit quo ruat. Joan.12.35.

Incredulorum peregrinum jugum ne feramus: verum, dum lucem aspicimus, luci fidamus, ut lucis soboles efficiamur. 2 Cor. 6.14. Joan.12.36. 46.

Credamus in Jesum Christum Dei filium, qui mundo illuxit, ut omnes qui credunt in eum tenebris non jaceant. Joan.8.12.& 9.5.

Qui Christum mundi lucem sequitur, è tenebris in lumen vitae vocabitur.

Excitatur è tenebris lumen iis, qui caste atque integre versantur. Psal.112.4.

Qui se in luce versari dicit, & odium tamen in fratrem habet, in tenebris usque ad hoc tempus offenditur. 1 Joan. 2.9.

Qui

Qui fratrem diligit, luce circumfunditur: neque unquam ab eo peccandi offeretur occaſio.

Iſa.58.10. *Si inopis atque egentis eſuriei miſertus fueris, luctuque & mœrore afflictum animum conſolatione ſuſtentaveris; tunc effulgebit è tenebris lumen tuum, eritque caligo tua inſtar meridiei.*

Hymnus Veſpertinus & Nocturnus.

Pſal.92.1. *OPtimum eſt nos tibi, O Deus, confiteri, tuumque numen precibus placare, & divinum nomen tuum hymnis & laudibus celebrare, O exceliſſime.*

Pſal.92.2. De tua benignitate matutinis temporibus, & veſpertinis de veritate tua honorifice prædicare.

Pſal.43.3. *Dum terra atque homines obſcura teguntur caligine, tua, O Domine gloria nobis illuceſcat: lumen tuum & tua nos veritas dirigant.*

2 Cor.4.6. O Deus, qui jubes lumen è tenebris effulgere, illuſtra mentes noſtras; & præſer nobis lumen cognitionis gloriæ tuæ in facie Jeſu

Pſal.18.28. Chriſti.

Accende lucernam noſtram, O Domine Deus

Pſa.56.13. *noſter: illumina tenebras noſtras, ut in conſpectu tuo ambulemus in lumine viventium.*

Pſa.119.105. Verbum tuum inſtar lucernæ eſt pedibus noſtris, inſtar lychni ſemitis noſtris; præfert

lumen

lumen iis qui in tenebris & in umbra mortis versantur: vestigia nostra dirigit in viam pacis. Luc. 1. 79.

Ingressus nostros ad verbi tui normam dirigito: nam sic pedes nostri à lapsu continebuntur, ne in flagitium aliquod dilabamur. Psa. 119. 35. & 56. 13.

Penes te, O Deus, est fons vitæ; illustra oculos nostros tui vultus fulgore, ne, somno consopiti sempiterno, hostis nostri dominatu premamur. Psa. 36. 9. & 13. 3.

Extrahe nos è tenebris & è mortis caligine, rumpe vincula nostra & eripe nos ab interitu: O libera nos ab illa caligine, ubi fletus gemitusque fiunt, & dentium crepitus exaudiuntur. Psa. 107. 13. & 56. 13. Mat. 8. 12. & 22. 13. & 25. 30.

Oculos nostros aperi, ut è tenebris in lucem vocemur, & è potestate Satanæ vindicemur, & tibi, O Deus noster, asseramur. Act. 26. 28.

Ut peccatorum veniam impetremus, hæreditatemque adeamus cum illis qui per fidem erga filium tuum Jesum Christum, sancti atque integri efficiuntur.

Sic cubitum discedemus, nosque quieti trademus securi; tuo enim solius præsidio in tuto collocabimur. Psal. 3. 6. & 4. 9.

Gloria tribuatur Deo Patri, & Filio, & Spiritui sancto:

Sicut à principio ad hunc usque diem factum est, fietque per infinitas sæculorum ætates. Amen.

Præca-

Psa.91 &146. & 147. DOmine Deus, cujus tutela est salus hominum, atque rerum omnium; quando Luc.8.52. nox mundum oppressit, corpora mox nostra Joan.11.11,12, &c. somno, quo nihil est morti similius, resoluta 1 Thes. 4.13, 14. languidaque jacebunt: nos totos tibi in tutelam tradimus, suppliciter orantes, ut à Eph.6.12. 2 Cor.11.14. testate malitiosorum spirituum, caliginis prin- Eph.5.11,12, &c. cipum, qui ad nos fallendos in Angelos se lucis transformare valent, & à peccatis, tenebrarum operibus, atque aliis omnibus tum corporis tum animæ periculis nos tueri & conservare velis: atque totos nos sopore opprimi, & quasi sepultos jacere, aut mentibus interim nostris caligine ita offundi non patiaris, ut tui nos oblivio capiat; verum ut, cor- 1 Thes.5.5.6. 10. poribus sopitis, animi vigiles assidue noctes diesque tibi intenti excubent. Et, cum requies corpora simul atque animos nostros satis, quantum natura quæret, refecerit, crastina aurora aptiores nos atque propensiores reddat ad tibi serviendum in eo vitæ statu quem nos 1 Cor. 7. 20. tenere voluisti, ad animarum nostrarum sa- Eph.4.1, &c. lutem, nostrorum proximorum commodum, tuique sanctissimi nominis gloriam, per Jesum Christum Servatorem nostrum, qui, una 2 Thes.2. 2. tecum, & cum sancto Spiritu omni laude & gloria, omnibus sæculorum ætatibus, est ab omnibus afficiendus. *Amen.*

Vespertina

OMnipotens Deus, cujus beneficio, sicuti dies hominibus ad negotia obeunda illuxerit, sic & nox ad corpora atque animos labore & contentione defessos, quiete relaxandos, atque recreandos conceditur; supplici à te precatione petimus, ut quemadmodum nox tenebris omnia obscurat, ita & peccata etiam nostra illi dilecto Filio condonans, occultare & ab oculis tuis removere, atque illorum memoriam sempiterna oblivione delere velis: ut veluti corpora somno & requie reficientur, itidem animi nostri, misericordiæ tuæ fiducia à scelerum conscientia soluti, tranquillentur: atque ita toti recreati crastino cum diluceſcet, rel quisque vitæ nostræ diebus experrecti, ad tibi serviendum excitemur. Et quando mors ipsa, à qua tam est tibi facile nos atque è somno corporis excitare, imminebit, in spe lætissimæ illius resurrectionis (qua corpora nostra ad sempiternum illum diem nullis unquam tenebris interruptum expergefacies) requiescamus, quando hæreditatis sanctorum in lumine participes reddemur, in cœlesti Jerusalem, beatissima illa civitate, quæ neque Lucernæ, neque Solis neque Lunæ lumine, quo illustretur, indigebit; tua enim, O Deus, gloria illi illuceſcet; tuusque Filius, Agnus ille, no-

Isa. 45. 7. & 50. 3. Eccles. 5. 12.

Psal. 25. 7. & 32. 1. & 51. 29 Isa. 43. 25. Ezec. 18. 28. Act. 3. 19. Col 2. 13. 14. Psal. 127. 2.

Luc. 8. 52. 54. &c. Joan. 11. 11. 25. 43. 44.

Col. 1. 12. Gal. 4. 26. Apoc. 21. 23. & 22. 5.

Col. 1. 12. noſtrum erit decus, ac lumen ſempiternum. Ad quam glorioſiſſimam lucem, & regnum dilecti Filii tui, ut nos velis perducere, te per eundem illum Servatorem noſtrum obteſtamur, atq; obſecramus, qui una tecum, cum ſancto Spiritu, maximis & immortalibus honoribus ſummiſque & perpetuis laudibus efferendus eſt atque celebrandus. *Amen.*

FINIS.

BRITISH 16 FE 97 MUSEUM